

МИТРОПОЛИТ ІЛАРІОН

ОБОЖЕННЯ ЛЮДИНИ

— ЦІЛЬ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ

БОГОСЛОВСЬКА СТУДІЯ

1954

Вінніпег

МИТРОПОЛИТ ІЛАРІОН

ОБОЖЕННЯ ЛЮДИНИ

— ціль людського життя

БОГОСЛОВСЬКА СТУДІЯ

Українське Наукове Православне
Богословське Товариство

1954

Вінніпег

Printed by
The Christian Press, Ltd., Winnipeg, Canada

ВСТУП: ЦІЛЬ НАШОГО ЖИТТЯ.

Яке призначення Людіни? Яка ціль нашого людського життя? Нашо створено нас на світ цей?

Для чого ми живемо на цьому світі? Яка кінцева доля Людіни?

Це велики й глибокі питання, це головні питання нашого життя. Це головне питання і богословської науки, і всієї християнської філософії, це головне питання і філософії світської.

Знати відповідь на ці питання, відповідь докладну й повну, прагне кожна жива душа, а особливо та, що шукає Правди, Правди вічної.

Світські філософи написали про це стоси найрізніших праць, глибоких і мілких, виставили сотні своїх власних наук, але ці науки звичайно не пов'язані з Християнством, а тому християнський світ не приймає їх, як чужих йому. Для християнської філософії конечний Богоцентризм, — усе від Бога, усе в Ньому, усе з Нього, усе для Нього.

Знати християнську відповідь на ці питання світобудови, більше того — відповідь православну обов'язаний кожен, кого Бог створив і хто охрещений. Треба добре знати, як Церква відповідає на ці питання.

У цій своїй праці я й попильную хоч коротко дати відповідь на голов-

не питання світотворення: яка ціль людського життя. Цебто, я хочу відповісти на найвищу загадку людства, — про його головне призначення. Відповідь хочу дати якнайпростіше, — щоб мене зрозумів кожен, хто буде читати цю мою працю.

Але попереджаю, що мене може повно зрозуміти тільки християнин, і то тільки християнин практикучий. Цебто такий, для кого Ісус Христос є Бог, для кого існують сім Таїнств, і хто глибоко вірить, що наш світ створив Господь Бог. Хто не вірить у це, той не зрозуміє мене, і моя праця не заговорить до серця й душі його.

Уся моя праця в основі своїй побудована на науці Святих Отців і Учителів Церкви, і то тільки східніх, цебто православних. А вони повно передають наше церковне Передання, що йде від перших віків Християнства.

I.

ПРИЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ — ОБОЖЕННЯ ІІ.

Філософи всіх віків і всього світу глибоко задумувались над питанням головного призначення Людіни в світі. Написано про це питання стоси книжок, малих і великих, але ніхто так глибоко не вияснiv його, як вияснили Св. Отці Церкви, і то Отці східні, православні, а не західні, католицькі. І з глибокої давнини Християнство твердо й однозгідно відповіло на це питання:

— Обоження Людіни — це ціль життя на землі.

Віруюча Людіна мусить бути найтісніше зв'язана зо своїм Богом, і в цьому ціль її життя й її будуччини. Християнська Віра не обмежується опікою Людіни тільки в самому земному житті її, — вона охоплює й позаземне життя, бо для неї мало самих часобів і територіальних границь, — Віра конче в'яже Людіну з її Перво-чиною, з її Творцем, з нашим Господом Богом.

Природа, що оточує нас, велична й прекрасна, а Людіна — пан над нею. Іще в передвічній Раді Святої Тройці про творення світу було вже передрішено, що Людіна буде панувати над землею. “І сказав Бог: Учинімо Людіну за Образом Нашим, за По-

добою Нашою, і нехай панують... над усею землею” (Буття 1. 26).

І вже з цього видно величне призначення Людіни в світотворі, — вона пан над землею. Місце Людіни в Ієрархії Божого світотвору високе й велике. Бо серед усіх творів Бог творить Людіну, як сотворіння цілком виключне, призначене для особливої великої цілі, — панувати в світі й обожуватись своєю природою. За думкою Творця Людіна наділена особливими Дарами Його та особливими спосібностями, які ясно й сильно відрізнюють її від усього іншого створеного. Уже саме це ставить Людіну по-над усе створене, — це Людіна, а не людина.

Людіна не створена безцільно, без особливих великих завдань. Св. Григорій, Єпископ Ниський († 394 р.), молодший брат Св. Василія Великого, глибоко й ясно навчає про сотворення Людіни: “До сотворення Людіни Творець приступає так, як би з роздумом, щоб і матерію приготувати для її складу, і образ її уподобити певній Первообразній Красі, і призначити наперед ціль, для якої вона буде існувати”.¹

1 Цитати з творів Св. Отців Церкви беру з різних джерел, яких тут, для упрощення, не зазначую. — Знаю, що про обоження Людини коротко писав у варшавському журналі

Сильно підкреслює Св. Отець XIV в. Григорій Палама, що ще спередвіку був осібний передбачений задум Божий про створення Людіни і її ціль у світі, була Предвічна Рада про створення світу й Людіни, і про завдання її (Буття 1. 26).

Господь Бог створив світ не відразу закінченим, — спочатку тільки в головній основі його, і це з тим, що повнота світу має наступити тільки пізніше при участі господаря світу, — Людіни, яка панує над створеним. “Світ створений ради Людіни, а Людіна створена на обоження”, пише Прот. С. Булгаков². І все, що в світі робиться, це власне є приготовлення до повного облагодатствування, як кінцевої цілі її.

У Людіні Господь скупчив, як у

“Елліс” (кн. 3-4 тому IV) відомий богослов Проф. В. Арсеньєв, але, на жаль, використати Його праці я не зміг, бо не маю її.

Про обоження можна вказати ще працю: И. Поповъ: Идея обоженія въ древне-восточной Церкви, див. “Вопросы философии и психології”, 1909 р. кн. 2(97). На жаль, покористатися цією працею я не міг. Зате праця, праця наукова Архимандрита Киприяна: “Антропологія Св. Григорія Палами”, Париж, 1950 р., багато дає про обоження Людини.

2 Радость церковная. Слова и поучения. Париж, 1938 р. ст. 50.

центрі, усе творене, тому Людина — справді правдивий мікрокосмос (малий світ), як навчають багато філософів, давніх і пізніших.

“Наша ціль на землі — стати пригодними для нерукотворного будинку, якого будує Господь наш Ісус Христос, — дивний Храм, невидиму Церкву Його, небесний Єрусалим. Ми, як живе каміння, повинні обтесати себе, очистити, одухотворити, щоб вільно кожному ввійти на своє місце. Не всі однакові, у кожного своя турбота, своя путь, але масштаб у всіх один: Путь, Істина й Життя, які дані в Христі”³.

Довгі віки, від апостольського починаючи, Св. Отці Церкви глибоко вивчали найважливішу загадку нашого життя, — призначення Людини, і однозгідно дають відповідь:

— Ціль Людини — в обоженні її.
Про обоження (тéозис) Людини, як ціль її життя, глибоко й ясно навчають багато Св. Отців і Учителів Церкви, і їхню науку, на якій оперта ця моя праця, я подам далі в окремих розділах, а особливо в розділі VIII.⁴

Щоб не викликати непорозуміння, зазначаю вже тут, що “обожен-

3 Петръ Ивановъ: Смиреніе во Христѣ. Париж, 1925 р. ст. 73.

4 Св. Отці завжди пишуть *antropos*, чоло-

н я" розуміємо, як наближення Людини до Бога, а не як зрівняння з Ним. Сам Ісус Христос подав нам про це велику Заповідь: "Будьте совершені, як Отець ваш Небесний совершен єсть!" (Матвія 5. 48).

II.

ХРИСТИЯНСТВО — ВІРА РАДІСНА.

За поганського часу світ не знав повної ціни Людіни, і тому не шанував її, — окрема Людина тоді не шанувалася. Давня Людина, знаходясь у темряві, була рабом і свого оточення, і тих злих сил, які, на її віру, оточували її. Безнадія, безпростіття, як тяжкий камінь, чавили Людину, яка не знала Великого Бога й не жила з Ним. Безнадія жерла Людину, усе їй було неясне, вона тримтіла перед кінцем своїм, бо не знала, що буде далі.

Християнство цілком перетворило давню Людину, — з сліпого раба долі та злих сил оточення перетворило її на сина Божого, сина Творця цього світу, якого вона так боялася. Тільки християнська наука убила чорну

вік. Згідно з ідеологією свого часу, жінки не згадуються, бо чоловік заступає її. Я скрізь у цій праці пишу Людину (з великої букви) і в цім слові вміщається і чоловік, і жінка.

безнадію Людини, осмислила її життя й показала їй її вічне призначення, її ціль на цім світі, показала й путь, якою належить іти.

Це Християнство, а особливо східнє, Православіє обожило Людіну, і воно перше надало повноту науки про це обоження. Воно засвітило ясне Світло в душі Людіни, і це Світло Духом Святым освітило путь її.

Обоження Людіни — це головний зміст Християнства. І тому його, Християнство, ніяк не можна зводити до виконання самих моральних заповідей, як це бачимо, напр., у Протестантстві.

У Християнстві є три Віронауки, і всі три різно навчають про спасіння Людіни. Католики навчають, що Людина спасається через задовільну зплату за гріхи, через юридичну заслугу оправдання. Натомість Протестантство твердить, що людина спасається через моральну досконалість, Віру й моральне уподібнення Христові, як досконалому Учителеві моралі.

Без порівняння вища наука православна: Людіна спасається, як призначив Творець її ще сперед віку, через обоження всієї людської природи. Ось тому Православіє — Віра світла, ясна й радісна.

Світ — твір Божий, тому він ясний і радісний. У Св. Отців нема іншого ставлення до світу, а коли є негатив-

не ставлення, то не до самого світу, а до гріхів його. Св. Отці сильно любили природу, бо вона справді велична й радісна, і голосно славить свого Творця, голосно свідчить про існування Господа. Тому світ радісний, і ця радість переповнює й наші серця, якщо ми живемо з Богом. Людина — Образ і Подоба Божа, і Бог перебуває в світі, як і в нас.

Радість Християнської Віри безмежна для кожного, хто глибоко вірює. І Св. Отці навчають, і ми в це вірюємо: 1. Господь створив світ, у ньому пробуває і ним опікується. 2. Господь дає змогу Людіні обожитись, і для цього і створив її. 3. Господь поставив Людіну в світі понад усі інші творіння. 4. Ми віримо в воскресіння мертвих, тому ми остаточно не вмираємо. 5. Віримо і в життя будучого віку, де ми будемо обожені. Яка це велич, яка це радість!

І власне Православна Віра ще з перших віків сильно підкреслює радісну велич навчання свого: про високе призначення Людіни, — вона обожується, вона син Божий. І Бог з передвіку призначив Людіні цю високу ціль, це високе завдання.

Нема в світі іншої Віри, щоб була така радісна, щоб так високо ставила Людіну і самий світ. Нема зла в світі в основі, часто навчають Св. Отці, бо зло — це ще недорозвинене

добро. І Св. Отці часто підкреслюють, що Богові противне грéбування нашим земним світом, бо Він Творець його, а вінець Його твору — Людіна, яка спередвіку призначена до обоження. Через це в писаннях Св. Отців та-кий завжди радісний космізм, такий радісний стосунок до природи. Радіс-ний, а не сумний, бо зло з бігом ча-су перетвориться на добро, і зникне з світу. Бо Людіна обожиться!

Ось такої радісної Віри, поза Хрис-тиянством, світ не знав і не знає. І хто безвірний чи байдужий, той не знає цієї ясної радості Христової, і його єсть безнадія, він не має будуч-ності, він тримтить перед смертю. Справді, “смерть безбожника лята!”

І цієї великої радости Віри Христо-вої, радости ясного християнського світогляду позбавляються всі ті, що переймаються матеріалізмом, що в світобудові бачать тільки матеріальні закони. Для них у житті все неясне, все темне, все чорне. Радости від Ві-ри вони не знають, — і пробувають у темряві, і позостаються синами тем-ряви.

Є багато й таких, особливо безвірни-ків, які зводять Християнство до са-мих кар та пекла, — такі не розумі-ють Християнства! Христос — наша радість і спасіння, Він смерть пере-міг, Він Людіну обожив. Де Христос, там нема страху, бо ми сини Його, бо

Він Отець наш! “Не хочу смерти грішника, але щоб він навернувся з дороги своєї й був живий” (Єзек. 33. 11), говорить Господь устами Пророка.

III.

ПЕРЕДВІЧНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ НА ОБОЖЕННЯ.

1. Людина створена за Образом і Подобою Божою. У Книзі Буття 1. 26-27 читаємо: “І сказав Бог: Учинімо Людіну¹ за Образом Нашим, за Подобою Нашою, і хай панують над морською рибою, і над птаством небесним, і над скотиною, і над усією землею, і над усім повзючим, що повзає на землі. І Бог на Свій Образ Людіну створив, як чоловіка та жінку створив їх”.

Оце передвічна Божа Рада Св. Тройці про створення Людіни.

Господь створив Людіну за Образом і Подобою Своєю. Найавторитетніші Отці й Учителі Церкви розрізняли ці слова, і навчали, що “Образ” — це духовна істота Людіни, розумність її, свобода волі, дар творчости, безсмертність і т. ін. А “Подоба” — це спосібність людини до

¹ Людина — по-гебрейськи adam — чоловік і жінка, а adamah — земля.

внутрішнього совершенства, це постійне стремління Людіни до Бога, як до свого Первообраза. Або, як каже о. С. Булгаків, “Подоба Божа в Людіні — це вільне виявлення Людіною свого Образа”². І це виявлення Образа є друга умова для обоження Людіни”.

Людина створена за Образом Божим, — і то вся Людіна, а не сам тільки дух її. Природа й дух зіллялися в Людіні в одне ціле. Але, звичайно, вираз: “Образ Божий” не можна розуміти, як повну подібність до Первообраза, але в усякому разі істотно наближену до Нього³.

Отже, в Людіні, в самій істоті її лежить Божественна основа, що Апостол Павло так часто підкреслює, як побачимо далі. “Людіну можна зрозуміти тільки виходячи від Бога, бо Образ Людіни є Образ Бога, і доля Людіни — це путі Божі”.⁴

2 О. С. Булгаков: Агнець Божий, ст. 169.

3 Л. А. Зандер: Бог и мир. Париж, 1948 р., т. I ст. 316. — Див. ще: І. Дамаскин: Об Образі Божім у Людині. — В. В. Зєніковський: Объ Образѣ Божіемъ въ человѣкѣ, “Православная Мысль” вип. II ст. 102-126, Париж.

4. S. Bulgakov: Die christliche Anthropologie, “Kirche, Staat und Mensch” 1937, Genf, p. 246.

І тому основою науки про Людіну є найперше її Богоподібність, — що вона створена за Образом і Подобою Божою.

І тому ціль Людіни на світі, для якої створив нас і для якої спередвіку призначив нас Господь, — це обоження. Призначив нас Господь до цього ще в Передвічній Раді Св. Тройці, коли постановлено було створити Людіну за Образом і Подобою Божою.

Падіння Адама зовсім змінило й порушило гармонію передвічного Божого плану. Через це падіння Людіна вмерла для райського життя.

Але Адамове гріхопадіння не поズавило Людіну зовсім її богоподібності, — їй дана повна змога й повна надія піднестися, рости й лікуватися. Для цього й передбачене Воплощення Сина Божого з Діви Марії.⁵

Це величезна радість для Людіни, це найясніша радість нашого Православія: Адамів гріх не вбив Людіни,

5 Христос народився з Діви Марії, а не від Діви Марії. Тому в Матвія 1. 16 читаємо по-церковно-слов'янськи: "из нея же родися Ісусъ", по-грецьки: ex hec, по-латинськи: de qua. Науковий польський переклад кс. В. Щепанського 1917 р.: Z której. I т. д. Коли вживаємо тут від, то воно нагадує нам про людського мужа, а з нагадує нам про Духа Святого.

— їй дається повна змога найвищого спасіння: обоження!

І Людіні Образом Божим дано дерзання (сміливість) у дусі й розумі, і вона в цій науці йде й далі: “Думка, що Людіна носить Образ Божий, має в собі, як основу свою, і протилежну думку, — що людськість притаманна Образу Божому”.⁶

Справді, — велике дерзання і велика радість у нашій Вірі, яка робить Людіну богоподібною!

2. Головна ціль Викуплення — це обоження Людіни. І так приймають усі Св. Отці Сходу (не Заходу). Юридичне розуміння Догмату Викуплення, як правосуддя за гріх Адамів, це розуміння католицьке, чуже Св. Отцям Сходу, чуже Православній Церкві.

Православна Церква навчає, що впала через Адамів гріх Людіна не впала остаточно, — Викупитель через Тайну Викуплення, ставши Богочоловіком, возвів Людіну до Неба й обожив її. Яка це висока, а разом з тим і яка радісна наука для всього людства, хто вірує в Ісуса Христа!

Св. Отці Сходу, цебто православні, однозгідно навчають про це ще з давнього часу. Так, за науковою Єписко-

⁶ Прот. Сергій Булгаковъ: Икона и иконопочитаніе. Париж, 1931 р. ст. 83.

па Іринея Ліонського (130-202 р.р.), Викуплення мало за ціль возстановлення початкової істоти, щебто повернення до передвічного замислу Творця.

Так само Св. Григорій Нисський († 394 р.) навчає, що головна ціль Викуплення — обоження Людіни. І т. д., — завжди Св. Отці й Учителі Церкви навчали так, оминаючи католицьку науку про юридичне “правосуддя” за Адамів гріх.

3. Головна ціль Втілення — це обоження Людини. Яка була ціль Тайни Божого Втілення? Як розуміти цю велику, мало доступну людському розумові Тайну: Бог став Боголюдиною? Від глибокої давнини Православна Вселенська Церква й Св. Отці й Учителі Сходу однозгідно відповідають: Ціль Божого Втілення не тільки Викуплення від Адамового первородного гріху, але головне — обоження Людіни. Щебто повернення до первісного Божого плану свіtotворення.

Сприйняття Сином Божим, Ісусом Христом людського тіла не є щось випадкове чи тимчасове, — воно має вельичезну й вічну цінність. Спасти впалу Людіну, спасти світ міг тільки Сам Господь через прийняття на Себе людського тіла, через народження з Діви Марії Духом Святым.

Втілення Сина Божого передбачене було Св. Тройцею ще наперед створення світу, і передбачене було для того, щоб обожити людську природу. Діло спасіння Людіні, цебто обоження її, було можливе тільки через Втілення Сина Божого, одноістотного Отцеві. Це був споконвічний задум всієї Тройці: з волі Отця Син Його прийняв людське тіло через Благодать Св. Духа.

Догмат про Боговтілення — це величезної ваги Догмат, це основа всієї православної Догматології. Це працьодогмат, з якого випливають усі інші, як твердив філософ-богослов В. Солов'йов. Це Догмат, який переповнене великою й ясною радістю всю нашу Православну Віру.

Через Тайну Боговтілення “Бог наблизився до людей і відкрився їм у Христі, так що стало можливим ставити їм дорогою, границею і ціллю вищу Заповідь: Будьте совершені, як совершенний єсть Отець ваш Небесний”⁷ (Матвія 5. 48).

Через Боговтілення повстала ліствиця (драбина, сходи) поміж Небом і землею, і Людіна через Божу Благодать одержала силу стати богом по Благодаті⁸.

⁷ Прот. С. Булгаковъ: Агнецъ Божий. О Богочеловѣчествѣ. Ч. I ст. 357. Париж, 1933 р.

Отже, Богоутілення не було призначене на саме тільки юридичне Викуплення людства від перворідного Адамового гріха, як навчає Католицька Церква, ні, — Православна Церква навчає, що Тайна Богоутілення була на те, щоб привести Людіну до обожнення, до якого вона призначена була ще перед створення світу.⁹

І треба міцно підкреслити, що висота й глибина Христової релігії була не стільки в нових моральних істинах, — не в тих моральних Заповідях, які приніс світові втілений Син Божий, Ісус Христос, — бо це в головному було і в Старому Заповіті, — а в тому, що на землю до людей прийшов Спаситель — Боголюдина. Бог прийняв на Себе всю людську природу, крім гріха, а це мало й протилежне значення — це наблизило й поєднало Людіну з Богом.

Сталося те, чого Людіна не мала, і чого немає в інших релігіях світу.

Справді, глибока Таємниця, Богоутілення, а Віра Православна має його за джерело спасіння й всесвітньої радості!

Поганська наука до Христа навчала, що тіло чуже для духа. Поєднання

8 Прот. С. Булгаковъ: Радость церковная, Париж, 1938 р. ст. 50.

9 Л. А. Зандер : Бог и мир. Париж, 1948 р. ст. 76.

душі з тілом поганство вважало за неприродне, бо при цьому поєднанні осквернюється дух. І така нехристиянська наука довго позоставалася й далі, і за часів Християнства, особливо серед широких мас, — тіло тільки зло, тільки грішне, усе скверне тільки від нього.

Християнська Віра відкидає таку науку. Сам Христос, через Своє Втілення, освятив тіло, бо Сам же прийняв його. Боговтілення високо підносить людське тіло, бож Ісус Христос і на Небо вознісся в тілі Своїм.

Людина складається з душі й тіла, чи з душі, духа й тіла. І тіло поєднується з душою в одне ціле, і Благодаттю Духа Святого стає спосібним до найбільшого совершенствування, до найвищого удосконалення. Бо тіло, належно поєднане з духом, стає людині також джерелом щастя та радості. Тіло Господь створив, а Він нічого злого не творив, бо “Бог — то любов” (1 Ів. 4. 16), бо “Бог є Світло, і немає в Нім жодної темряви” (1 Ів. 1. 5).

І як глибоко підкреслює це Свята Церква в Молитві на постриг волосся при Таїнстві Хрещення: “Владико, Господи Боже наш, що Образом Своїм ушанував Людину, що збудував її з душі розумної й тіла прекрасного, щоб тіло служило розумній душі”.

Св. Отці й Учителі Церкви одно-згідно навчають, що через Христове Втілення доконалося найбільше діло людського спасіння, — обоження Людіни.

Св. Григорій Богослов, Отець і Учитель Сходу (328-390) навчає, що обоження Людіни стало можливе тільки через Втілення Слова, бо Христос обожив Людіну Своїм стражданням. Тому й Людіні належить “спогребтися з Христом, з Христом воскреснути, Христу сонаслідувати, стати сином Божим, навіть Богом”. У Божому втіленні “долішня людина стала Богом після того, як поєдналася з Богом і стала з Ним єдине, тому що перемогло краще, щоб і мені бути Богом, поскільки Він став Людиною”.

Як бачимо, — це висока наука, яка наближує Людину до Бога!

Про ціль Втілення Сина Божого глибоко навчає і Св. Отець Григорій Палама: “Син Божий став Людиною, щоб показати, на яку висоту Він нас виводить, щоб показати, що Бог створив нашу природу доброю, щоб стати Начальником нового життя, підтверджувати Воскресення й припинити безнадію. Щоб стати Сином Людським, і, причастившись смерти, зробити людей синами Божими, і спільниками Божественного безсмертя. Щоб показати, що людська при-

рода, у відміну від усього створено-го, створена за Образом Божим, що вона настільки сродна Богові, що може з Ним поєднатися в одній Особі. Щоб пошанувати тіло, а саме, — смертне тіло”.

Глибоко розуміючи Догмату Бого-втілення, Св. Григорій Палама написав йому величного гімна, якого подаю далі, в розділі X.

Так само висока наука, зміст якої розум людський не легко й схопить!

Далі, у розділі VIII, я подам бага-то свідчень Св. Отців про обоження Людіни, бо ця моя праця базується головно на науці Св. Отців та Учите-лів Православної Церкви. А вони — основа Православія!

IV. ОБОЖЕННЯ ЛЮДИНИ.

Наука про обоження Людіни — це найголовніша наука православної ан-тропології, цебто науки про Людіну. Людина споконвіку вже була призна-чена до обоження, і через своє совер-шенствування вона справді стає “со-судом вибраним”, в якій сходить Бла-годать Божа. Обоження Людини — божественного походження, бо так перед віками постановила була Св. Тройця (Буття 1. 26). Людська при-рода може обожуватись через те, що

вона створена за Образом і Подобою Божою, і вже тим вона призначена до обоження.

Із усього створеного Людина най-більш божественна істота. Хоч вона і належить до тварного (створеного) світу, але вона Самим Богом призна-чена панувати над ним, бо створена за Образом і Подобою Його, бо має Богоподібного духа. Прот. С. Булга-ків сміло висловлюється: “Людина є тварний Бог і божественна твар”¹. Так же сміло висловлюється і Митрополит Антоній (Храповицький). “І коли ми ісповідуємо, що світ створений з нічого, то це визначає тільки те, що Бог створив світ з Самого Себе (за смілим виразом Митрополита Антонія). Уся сила буття світу належить Божеству, вона божественна: “Ми в Нім живемо, і рухаємось, і іс-нуємо” (Діяння 17. 28), “Бо все з Нього, через Нього і для Нього” (Рим. 11. 36).²

Обоження (теозис) Людіни починається ще на цьому світі, як навча-ють Св. Отці, — це уділ чистих сер-цем серед нас. Ясно навчає про це Св. Отець XIV віку, Григорій Палама, який твердить, що обоження Людіни починається на землі, а завершується в Царстві Небесному.

1 Die christliche Antropologie, 1937 р. ст. 222.

2 Прот. С. Булгаковъ: Невѣста Агнца.

У понятті обоження наші богослови часом впадають у крайність, — зводять його до мінімуму, бо розуміють обоження як гіперболу (перебільшення), як метафору (заміну) чи взагалі як риторичну вільність, як образ, якого ніби не треба розуміти дослівно. Це був би скоріш католицький погляд, бо Православна Церква приймає обоження реально. Звичайно, людському розумові трудно повно злагнути це творення Богом со-Богів, бо розум наш на зрозуміння духовного ще мало удосконалений.³ І звичайно, Людина ніколи не рівняється з Богом, а тільки більше чи менше наближується до Нього.

Найголовніша причина обоження Людіни полягає в самій основі її. А саме, Людіні дана від Духа Святого її вічна основа, чому, напр., Григорій Богослов зве Людіну “часточкою Божества”, “струмком Божества”, а навіть “створеним Богом”. Ця божественна основа вложена в Людіну, в Адама ще при створенні її, цебто в певному часі. Ale Бог постановив це ще до часу, в Предвічній Раді Божій про Людіну. Значить, Людіна обожується Божою Благодаттю, бо так зволив Сам Бог, а тому кожна Люді-

на може стати за Божою Благодаттю тим, чим Бог є Своєю істотою.⁴

У богословській науці обоження часом розуміють, "як найбільше уподобання Богові морально, як моральну досконалість, доведену до найвищої точки, як душу, зовсім очищену від пристрастів і всього гріховного. Христос Спаситель є совершений моральний Учитель, і хто слідує за Заповідями Його науки, той підіймається в своїому моральному рості до можливої границі, уподобляється Богові, цебто в моральному відношенні "обожується", "богоуподобляється". Це найвища ступінь преподобництва".⁵ Але така наука, як ми вже казали, це не наука Св. Отців, — Православна Церква навчає про реальність великого наближення до свого Створителя.

Св. Отці й Учителі Церкви навчають, що обоження Людіни буває реальне, — поєднання прославленого тіла з духом, а не щось абстрактне, фігуральне чи метафоричне, чи тільки моральне уподоблення себе Христові. Обоження — це переображення людської природи в Бозі. Але це переображення не є якесь розпліття Людіни в Божестві, цебто загублен-

4 Архим. Кипріан: Антропологія Св. Григорія Палами, Париж, 1950 р. ст. 396-397.

5 Там само, ст. 395.

ня себе в Ньому, зникнення людської особи в Божестві, — ні, кожна Людина позостається при цьому собою.⁶

Ісус Христос Своїм Вознесенням на Небо в тілі відкрив дорогу туди кожній Людині, і освятив саме тіло. І це Ісус дав нам Заповідь удосконалюватись, і поставив високу мету: “Будьте совершенні, як Отець ваш Небесний совершен єсть” (Матвія 5. 48).

Наука Православної Церкви про обоження (теозис) Людінні — це велична й радісна наука. Ми всі — сини Божі, і маємо сильно шанувати кожну Людину, як істоту до обоження. Це веде до міцного братства всіх людей, до здійснення Царства Божого вже на землі.

V.

ДОРОГА ДО ОБОЖЕННЯ.

Через своє створення за Образом і Подобою Божою Людина вже тим придатна до обоження. Цебто, сама природа Людини, надана їй Господом Богом, веде її до обоження, що Господь передбачив ще спередвіку.

Дорога до обоження йде двома головними напрямками.

1. Потрібні особисті зусилля Людини, чеснотні подвиги її, щоб вона справді удосконалювала себе на обо-

6 Там само, ст. 401.

ження. Щоб вона хотіла цього всією своєю істотою, всією своєю душою.

2. Потрібна Благодать Св. Духа, яку посилає нам Сам Господь Бог. Без цього не дійсні наші подвиги.

Оце головні дві дороги до обоження, і Людина звичайно ними йде. Йде одна більше, а друга меншē.

Бо обоження не досягається механічно, через самий зовнішній вплив Божої Благодати, але також і шляхом належної боротьби зо своїми гріховними нахилами, належними чеснотними подвигами, належним очищенням себе, належним приготовленням своєї природи на сприйняття обожуючої сили Духа Утішителя.

Звичайно, обоження не можливе в повній гріховності, — його досягаємо своїм моральним переродженням, своїм усовершенствуванням за Христовою Заповіддю: “Будьте совершені, як Отець ваш Небесний совершен єсть” (Мт. 5. 48).

Прикладом обоження грішної людини є Марія Єгиптянка (345-421), яка досягла високої святості 1.

Не треба думати, що при обоженні ми рівняємось з Богом, своїм Творцем. Ні, — ми якнайбільше совершуємося, освячуємося, і тим наближуємося до Господа. Обожитись —

1 Див. про неї мою поему: Марія Єгиптянка, Париж, 1947 р. 78 ст.

це все своє життя поєднати з Богом, а тим стати достойними ввійти в Царство Його. У цьому нам завжди допомагає Благодать Божа, аби но ми тільки всією душою і всім серцем прагнули того.

Господь Бог дав Людині повну можливість до обоження, а саме: 1. Появилась Боголюдина, і через Втілення поєднана земля з Небом, Людині відкрилась дорога до Неба. 2. Викуплення очистило дорогу до обоження. 3. Христос приніс людям Благодатні дари Свої, які маємо в Його Церкві. 4. Тайна Євхаристії єднає нас з Христом і обожує нас.

Щодо останнього пункту, то підкреслимо, що через Причастя Тіла й Крові Христової Людина обожується, стає справді сином Божим. Ось тому в Церкві встановився давній звичай, щоб той, хто запричащається Св. Дарів, щоб він того дня не ставав на коліна, і щоб саме Причастя приймав, стоячи, як Син Божий, а не на колінах.

Отці VI Вселенського Собору 692-го року своїм 101 Каноном навчають: "Людину, створену за Образом Божим, Божественний Апостол голосно зве тілом Христовим і Храмом, бож Людина поставлена вище всього живого створеного, сподобилася спасенними стражданнями небесного достоїнства. І хто єсть і п'є Христа, непе-

рестанно перетворюється до вічного життя, і освячує душу й тіло причастям Божественної Благодаті. Через це, хто під час Літургії причащається Пречистого Тіла, той стає одне з Ним через Причастя”.

Про обоження й наше спасіння учений богослов пише: “Для спасіння необхідні труди, без подвига не можна набути обожуючої нас Благодаті Святого Духа. Але ступінь нашої схильності, нашої відповідності зазначається не числом діл і подвигів, а виключно милістю Божою, Його любов'ю й щедрістю. Благодать Святого Духа може бути дана в більшій мірі за мале число подвигів, і так само й велика їх кількість (на наш погляд) може бути, при невпокореному серці й недостачі внутрішньої чистоти, недостаточним для набуття Благодаті. Бог не є виміритель діл і нагород, між ними нема й не може бути якоїсь скелі пропорційності, — це має бути покладено в основу нашої Віри та уповання” (надії)². Пор. євангельську притчу про митаря й фарисея: механічного виконування Заповідей Господь не приймає.

“Духова байдужість, безпечності, — пише той же вчений богослов, — легковажне відношення до “єдиного

2 Проф. Архимандрит Кириян: Антропологія, ст. 399.

на потребу” (Лк. 10. 42) не сприяють витворенню в собі Царства Божого, а тим самим не сприяють і для обоження в будучому віці. Так само неможливе воно і при теоретичному, кабінетному, умовому сприйнятті Євангелії, як чогось зовнішнього, але потрібне життя за ним, цебто потрібен подвиг смирення, посту, молитви, милостині, любови й т. ін. Цебто не сам піст чи милостиня притягають до нас Духа Утішителя, але й наша віра в милість Божу, наше серце упокорене, наша чистота душі”³. Фарисей постив, але його посту Господь не прийняв, бо цей піст не йшов з любови до Бога, а зо страху до Нього.

Треба ще раз сильно підкреслити, що православні східні Отці не знають жодного юризму в ділі обоження. Обоження, як і взагалі спасіння дається Благодаттю Святого Духа. Наприклад, Святий Марко, Подвижник IV віку, пише: “Царство Небесне не є нагорода за діла, але Благодать Владики, уготована Його вірним рабам”. “Добре діла ми творимо, — навчає він, — не ради нагороди, але для збереження даної нам чистоти”.

У притчі про митника й фарисея (Лука 18. 9-14) глибоко змальовано два погляди на спасіння: юридичний

3 Там само, ст. 399.

у фарисея й благодатний православний у митника. Бог оправдав митника, а не фарисея. Усякі католицькі відпусти та індульгенції підпадають власне під юридичне, механічне розуміння спасіння фарисеєм.

І взагалі православна наука про Царство Небесне й про обоженнядалека від наших людських соціальних понять про справедливість чи право. Пор. Христову притчу про наймання робітників у виноградник (Мат. 20. 1-16), коли заплачено всім однаково, хоч вони працювали неоднаково. Цю притчу трудно зрозуміти з нашого людського соціального розуміння, але власне вона показує дорогу до обоження: потрібна Благодать Св. Духа.

Але хоч для обоження потрібні особисті зусилля й подвиги, проте воно не є нагорода тільки за самі ці труди. Преп. Симеон, Отець XI віку навчає: "Вхід у Царство Боже дается не за одні добре діла, але й за Віру", бо "Бог більше дивиться на схильність і бажання наших душ, аніж на тілесні наші труди".

Отже, для обоження необхідні подвиги, але найбільше — милість Божа, Його любов до нас та щедрість. Він Сам посилає на нас Благодать Святого Духа, яка обожує нас, до того належно підготовлених.

Наука про спасіння Людини зветься сотеріологією. Вона велична й радісна в Вірі Православній, і як би глибоко не впала Людина, перед нею ніколи не закривається дорога до спасіння й можливість обоження, як найвищого усовершенstування. Аби ж тільки ми того справді прагнули й очистили серце своє, а чисті серцем бачитимуть Бога.

Ось тому треба жити так, щоб заслужити в Господа цієї Благодаті.

Обоження Людини, залежачи в першу чергу від Благодаті Божої, залежить також і від особистого прагнення того. Преп. Симеон новий Богослов, Отець XI віку, навчає: “Сподобитися обоження й підпасти йому ніхто не може, коли перше не поєданеться з Духом Святым, коли перше не набуде трудами й потом серця чистого, простого й смиренного”.

І Людина все більше й більше наближується до Бога своїми подвигами. Св. Антоній Великий (251-356 р.) навчає: “Коли ми буваємо добрі, то вступаємо в спільність з Богом, по сходству з Ним, а коли стаємо злими, то віддаляємося від Бога, по несходству з Ним”. Ступінь цього сходства з Богом показує міру нашого наближення до Божества, а воно веде до обоження.

Про путі до обоження Св. Григорій Богослов († 390 р.) навчає, що це

найперше — любов. “Любов — це однодушня, любов до Бога — це й путь до обоження”.

Обоження подається і в Таїнствах Церкви: “Святий Дух робить мене Богом у Хрещенні, навчає Св. Григорій Богослов. А найбільше це стається в Таїнстві Євхаристії: “Приступи й стань біля цієї Жертви, біля цієї таємничої Трапези, біля мене, що цією Жертвою тайнодіє на обоження”. “Поскільки хто наближується до Царя, постільки він стає світлом, а з просвітленням набуває й славу”, пише Св. Григорій Богослов.

Обоження надає Людині найбільше наближення до Бога, надає причастя (поєднання) з Божеством, але особливості Людини цим, звичайно, не нищаться, — вона остається сама собою. Бо в Богочоловіці був Бог і Людина.

Отже, Господь дав нам велику Заповідь, як ціль нашого життя: “Будьте совершенні, як Отець ваш Небесний совершень єсть” (Мт. 5. 48). Розум людський не може повно охопити глибини цієї Заповіді, така вона велика. Де її кінець?

Але Заповідей не здійснимих Ісус Христос не міг нам давати, тому треба вважати здійснимою для Людини ї цю Заповідь, хоч вона безконечно велика, хоч вона й лякає людський розум.

Для здійснення цієї Заповіді, як цілі нашого життя, Господь послав на землю Сина Свого, Який втілився, Сам став Людиною, щоб показати нам правдиву путь до повного совершенства, до обоження. Це головне завдання великої Тайни Богоутілення.

Як далеко може йти совершенствування чи обоження людини, як близько ми наближуємось до Бога, цього розум наш охопити не в силі. Де кінець цього обоження?

І розум наш говорить, що зовсім уподобитися Свою Творцеві в нашему обоженні ми ніколи не можемо. Ми тільки найближче наблизимось до Нього в перетвореній істоті своїй, стаючи Святыми.

А воїнства Анголів, і Ангол Хоронитель, приставлені допомагати нам на путі до обоження, допоможуть кожному, хто тієї допомоги прагне й шукає її всім своїм серцем та всією душою своєю.

У Божому плані спасіння людей, ще більше того — у плані миртворення передбачений був відвіку, ще до сотворення світу, Богочоловік, а не Богоангел, не який інший образ відкриття Бога”⁴. А це говорить нам про обоження вимовно й дуже багато.

4 Арх. Кипріян: Антропологія, ст. 144.

VI.

ОБОЖЕННЯ ЗА СТАРИМ ЗАПОВІТОМ.

Старий Заповіт не знов ще Віри в високе призначення Людини. Праведність розумілась тоді головно як на-города за виконання приписів Мойсеєвого Закону. А це не окрілювало Людини й не давало їй більших надій. Людина належно не шанувалася, і сама вважала себе недосконалою (пор. ідеологію Книги Йова). Старий Заповіт мало окрілював людину, як Людину, бо він часто підкреслював безсилля її.

Обоження Людини, як Віра, не знане було в Старому Заповіті. Усі були рабами Єгови, а щоб люди стали синами Його, про це не було мови.

А проте Старий Заповіт знає велике повищення Людини, тільки на це тоді не зверталося належної уваги, бо загальний стан духа людського був прибитий: панував старозавітній Закон, і ще не прийшла новозавітня Благодать.

Я подам тут головніші місця з Старого Заповіту, які високо ставлять Людину, а можна сказати — обожують її.

1. Ми вже подавали основу її підставу обоження, слова Господа в Передвічній Раді Святої Тройці: "І ска-

зав Бог: Учинімо Людину за Образом Нашим, за Подобою Нашою, і хай панують... над усею землею” (Буття 1. 26). “І Бог на Свій Образ Людину створив, на Свій Образ її він створив” (1. 27).

У цій же Книзі Буття 5. 1 повторюється це саме ще один раз: “Того дня, як створив Бог Людину, Він її учинив на Подобу Божу”.

2. У Книзі Буття подається й друге оповідання про створення Людини, оповідання так само надзвичайно важливе: “І вформував Господь Бог порох з землі на Людину, і дихання життя вдихнув в ніздрі її, — і стала Людина живою душою” (Буття 2. 7).

Це оповідання показує, що Господь створив Людину з земного пороху, з загальної творівної матерії, але Сам Бог вдихнув у Людину дихання життя. Із Себе Самого узяв, із Себе Самого видихнув, і вдихнув у Людину найголовнішу частину її. Найголовнішу, бо це “дихання життя” була частина Самого Бога.

Отже, ці два оповідання Біблії про створення Людини стали основою пізнішої науки православних Св. Отців про обоження Людини. Бо справді ж: Бог створив Людину за Своїм Образом і Подобою; мало цього, — Сам Бог вдихнув у Людину частину Самого Себе. І це Боже “дихання життя” передається в світі від Людини до

Людини, і творить їх синами життя вічного.

3. Отже, Людина була створена за Образом і Подобою Божою. Мало того, — Господь вдихнув у Людину частину Себе Самого, — і тим обожив її.

Якою ж вийшов цей найвищий твір Божий, Людина? Відповідь на це подає та ж сама Книга Буття: 3. 22: “І сказав Господь: Ось став Адам, немов один із Нас”.

Це високе свідчення Самого Господа Бога: створена Людина вийшла, немов один із Пресвятої Тройці! Це найвище свідчення про Людину, і стає ясно, чому диявол так позаздрив Людині.

Господь Ісус Христос Своїм втіленням і Викупленням вернув Людину до її первісного стану, — через обоження. Людині дається змога бути “совершеною, як совершен Отець Небесний” (Мт. 5. 48). Треба тільки, щоб вона того прагнула й належно готувалась.

4. Дуже важливе місце маємо в Кнізі Левіт 11. 44: І сказав Господь: “Освячуйтесь, і будьте Святі, бо Я Святий”. Так само ці Господні слова наближують нас до Бога. У Новому Заповіті цим словам відповідають слова Христові: “Будьте совершені, як Отець ваш Небесний совершений єсть” (Матвія 5. 48). Тут поєдналися

обидва Заповіти, — поставили дорогоу Людині до обоження: будьмо Святі, станьмо совершенні.

Ці самі слова повторені і в Книзі Левіт ще один раз, 19. 2: “Об’яви всьому зборові синів Ізраїлевих і скажи їм: Будьте Святі, бо Святий Я, Господь Бог ваш!” Тут це вже стає Заповіддю Господньою всьому людству, і вона виповнилася в Новім Заповіті через Богоутілення, яке через Святу Церкву принесло людям освячення.

5. Дуже важливе свідчення про Людину знаходимо в Книзі Псалмів, 81.

6. Тут говорить Господь:

Я сказав був: ви Боги,
І сини ви Найвищого всі.

Це говорить Господь про Людину, якою створив Він був Адама.

Це саме місце повторює Євангеліст Іван 10. 34: “Юдеї обвинувачували Ісуса, що Він, “бувши людиною, за Бога Себе видає”. А Ісус їм відповів: “Хіба не написано в вашім Законі: Я сказав: ви Боги!” Це надзвичайної ваги свідчення Самого Христа, що й Людина може обожитись.

6. Є ще одне місце в Псалтирі, де так само високо ставиться Людина. Ось це місце (Пс. 8. 6):

Що таке Людина,
що Ти пам’ятаєш про неї,
і син людський,
що про нього Ти згадуєш?

А однак учинив Ти його
мало меншим від Бога,
і честю й величністю
Ти коронуєш його!

В оригіналі, в гебрейському тексті читаємо:

渺eat me Elohim,
мало меншим від Бога.

Цього місця старозавітні вчені законники належно не розуміли й перелякалися, і стали виправляти тут Elohim на Malachim, і тепер це місце часом друкують:

мало меншим від Анголів.

Те саме робить і Септуагінта, текст грецький:

brachy ti par Aggelous.

Беручи на увагу Господнє свідчення в Книзі Буття 3. 22: "Ось став Адам немов один із Нас", і беручи на увагу твори Св. Отців, я в своєму перекладі Псалтиря, виданого вперше в Варшаві 1939 р. подав за гебрейським оригіналом:

Учинив Ти його
мало меншим від Бога.*

Як ми бачимо тут, у Книгах Старого Заповіту подаються надзвичайно важливі свідчення Самого Господа про Людину, свідчення, які ставлять

* Так само перекладали вдавницу Св. Єроним, Аквіла, Симах, Теодоціон і багато інших.

її дуже високо, які зближують її з Богом. Але загальний старозавітній світ ще не вмів належно зрозуміти цих Божих свідчень, — їх розкрив Ісус Христос, ставши Богочоловіком. Цебто, Старий Заповіт протоптав дорогу для Нового в розумінні високих цілей Людини в нашому світі.

VII.

НАУКА АПОСТОЛА ПАВЛА ПРО УСИНОВЛЕННЯ БОГОМ ЛЮДИНИ.

Ісус Христос, ставши Богочоловіком, жив на нашій землі, і відкрив нам багато про Своєго Отця, Господа Бога. І це Сам Ісус Христос навчив нас звати Господа Бога своїм Отцем. Він подав нам Господню Молитву, яка починається: “О тче наш, що єси на небесах” (Матвія 6. 9).

Це була зовсім нова наука, досі світові не знана, — Господь Бог є наш Отець Небесний. До Отця, до Батька Небесного зовсім інші стосунки. Старозавітній Єгова був Богом грізним, що наводив страх на людей, а новозавітній Бог — Отець наш рідний, повний любові, милосердний, чоловіколюбний! Це була ідейна революція в стосунку до Бога, яку приніс на землю Син Божий, і мусів за цю революцію і життя Своє скласти, як жертву Викуплення.

На Св. Літургії по церквах перед співом “Отче наш” Священик виголошує:

— I сподобй нас, Владико, зо сміливістю сміти називати Тебе, Небесного Бога, Отцем, і промовляти...

Цей виголос походить з найдавнішого часу, і в нім ще чується боязнь Людини звати свого Господа — Отцем. Тому “сміти називати Отцем”.

I по-друге, коли Господь є наш Отець, то ми Його діти. Це така ж сама величезна революція, як і перша. Старозавітній Єгова знав тільки рабів, — люди були Йому рабами. Ісус же, ставши Богочоловіком,увесь час навчав, що люди — діти Божі. А коли діти — то й сини Божі.

Правда, і в Новому Заповіті, напр. у богослужбових текстах, ми часто звемо себе рабами Божими, але це тільки з великої пошані до нашого Творця, до нашого Отця Небесного, Якому ми тим виявляємо найбільшу свою покору.

Отже, науку про усиновлення Боже Людини приніс нам Сам Син Божий, Ісус Христос.

Навчаючи про воскресення мертвих, Ісус відкрив нам велику таємницю людського буття на тому (майбутньому) світі: люди по воскресенні на тому світі “вмерти вже не можуть”, бо рівні вони Анголам, і вони сини Божі, синами воскресення

бувши" (Луки 20. 36). Це Господня наука про наше обоження!

Євангельську науку Ісуса Христа про усиновлення Людини глибоко розвинув найбільший ідеолог Християнства, Апостол Павло. Він цю науку розвивав у всіх своїх Посланнях, висловлюючи її глибоко, але завжди ясно. Він часто про це пише, напр.: "Ви всі сини Божі через Віру в Христа Ісуса" (Гал. 3. 26). "Ми — діти Божі" (Рим. 8. 16).

Апостол Павло навчає, що усиновлення Людини Богом чиниться Духом Святым, що посилається в наші серця. Це він вияснює головно в Посланні до Римлян, напр.: "Усі, що водяться Духом Божим, вони сини Божі" (8. 14). "Ви прийняли Духа усиновлення, і Ним говоримо: Авва, Отче!" (8. 15).

Докладно вияснюється ідея усиновлення Людини Богом і в Посланні Апостола Павла до Галатів 4. 4-7: "Як настало виповнення часу, Бог послав Свого Сина, що родився від Жони та став під Законом, щоб викупити підзаконних, щоб усиновленнями прийняли. А що ви сини, Бог послав у ваші серця Духа Сина Свого, що викликує: Авва, Отче! тому ти вже не раб, але син. А як син, то й наслідник Божий через Христа".

Поєднання з Христом Апостол Павло надзвичайно поширив у своєму

зnamенитому твердженні: “Усі ті, що в Христа охрестилися, у Христа зодягнулися!” (Гал. 3. 27); тут “зодягнулися” це — поєдналися, цебто, — самим Таїнством Хрещення ми єднаємося з Христом навіки, стаючи синами Божими.

Єднання з Ісусом Христом Апостол Павло реально пережив на самому собі, і тому часто про це навчає на основі особистого досвіду, і в нього завжди глибока віра в присутність Христа в ньому. Напр.: “Уже не я живу, але живе в мені Христос” (Гал. 2. 20). “Дух Божий живе в вас” (Римл. 8. 9). “Хіба ви не знаєте самих себе, що Ісус Христос у вас?” (2 Кор. 13. 5).

Людина — це оселя Божа: “Ви будуєтесь на оселю Божу” (Єфес. 2. 22), — і це вже високе піднесення Людини. Докладніше навчає про це Апостол Павло в 1 Кор. 3. 16-17: “Чи не знаєте ви, що ви — Божий храм, і Дух Божий у вас пробуває? Як хто знівечить Божого храма, того знівичить Бог, бо храм Божий Святий, а храм той — то ви!” Це все надзвичайно висока наука Апостола Павла про Людину, яку він чинить храмом Духа Святого.

Ця наука Апостола Павла глибоко ввійшла в Православне Богослужбове Богословіє, і Церква так само високо ставить наше тіло. Напр., у Ар-

хиєрейській Молитві на Освячення Храму подається: “Святкуємо обновлення чесного Храму, на образ Святішої Твоєї Церкви, цебто самого тіла нашого, що через всехвального Апостола Павла Ти сподобив єси назвати Храмом Твоїм, і членами Христа Твоїого!”

Взагалі Апостол Павло високо ставив Людину. Звичайно, він добре зізнав знамените місце про Людину в Псалтирі 8. 5-6, і не міг не зацитувати його в Посланні до Євеїв 2. 6-7: “Хтось десь засвідчив був, кажучи: Що є Людина, що Ти пам'ятаєш про неї, і син людський, що його Ти відвідуєш? Ти його учинив мало меншим від Анголів, і честю й величністю Ти вінчаєш його, і вчинив його володарем творива рук Своїх, усе вмістив Ти під ноги йому”

У цьому уривкові подається “мало меншим від Анголів”, тоді коли в гебрейському Псалтирі, якого цитує тут Апостол Павло, стояло: *meat me Elohim*, “мало меншим від Бога”. Тут цитата йде за грецькою Септуагінтою, і може це зробив пізніший редактор Павлових Послань. На це вказувало б і наступне тут (Євр. 2. 9). “Бачимо Ісуса, мало меншим учненого від Анголів”, що мало б бренити не так.

У богословській науці часом подається, що Апостол Павло ще не знає

ідеї обоження Людини, — у нього подається тільки ідея усиновлення Богом її. Це не так. Дійсно, самого слова “обоження” (теозис) Апостол Павло ще не вживає, — воно появляється вперше в Св. Отців, — але сама ідея обоження Людини йому добре відома, і він не рідко підкреслює спосібність Людини до Богоуподібнення й найбільшого наближення до Божества.

Так, у 2 Кор. 5. 5 Апостол Павло підає: “А Той, Хто створив нас, то Бог, що й дав нам завдаток Духа”. У Посланні до Єфесян 1. 23 Ап. Павло навчає: “Христос — Голова Церкви, а вона — Його тіло, повня Того, що все всім наповняє”. Цебто, люди — то тіло Христове, а це вже говорить про обоження Людини.

Порівняймо її 1 Кор. 6. 3: “Хіба ви не знаєте, що ми будем судити Анголів, а не тільки життєве?”

А в Посланні до Єреїв 12. 22-24 Апостол Павло високо ставить новозавітніх людей, протиставлячи їх старозавітнім: “Ви приступили до гори Сіонської, і до міста Бога Живого, до Єрусалиму Небесного, і до десятків тисяч Анголів, і до Церкви Первороджених, на Небі написаних, і до Судді всіх — до Бога, і до духів совершених Праведників, і до Посередника Нового Заповіту — до Ісуса”. Це вже таке високе ставлення

новозавітної Людини, яке рівняється обоженню її.

Ідею обоження Людини знали й інші Апостоли, особливо Іван Богослов. Правда, цю ідею він висловлює частіше як ідею усиновлення Богом Людини. Так, про це він навчає найперше в своїй Євангелії, 1. 12: “А всім тим, що Його прийняли, (Слово) дало міць дітьми Божими стати”, цебто стати синами Божими. Не забуваймо, що в мові гебрейській “дитя” то є “син”.

А в 1 Посланні 3. 2 Іван навчає: “Улюблені, ми тепер Божі діти”. І тут же додає глибоке: “Ми будем подібні до Нього”, а це вже ідея Богоуподібності, обоження.

І в Об'явленні Св. Івана Богослова читаємо 3. 20: “Ось Я стою під дверима та стукаю: коли хто почує Мій голос і двері відчинить, Я до нього ввійду, і буду вечеряти з ним, а він зо Мною”. Цебто, хто спосібний обожитися, той обожиться.

Апостол Петро так само знає ідею обоження Людини. У 2 Посланні його 1. 4 читаємо: “Через них (Божу силу та чесноти) даровані нам цінні та великі обітниці, щоб ними вистали учасниками Божої природи”.

Додаймо до цього, що й Апостол Лука 3. 23-38 виводить свій родовід Ісуса Христа через людей від Бога.

Таким чином бачимо, що Апосто-

ли головним чином розвивали науку Ісуса Христа про усиновлення Людини Богом, але це усиновлення вони вели далі, і порівняли його з обоженням Людини. Бо це Сам Ісус Христос Своїм Втіленням обожив Людину.

VIII

НАУКА СВ. ОТЦІВ І УЧИТЕЛІВ ЦЕРКВИ ПРО ОБОЖЕННЯ ЛЮДИНИ.

Св. Отці й Учителі Церкви глибоко вивчали науку Ісуса Христа й Його Апостолів про Людину, бо це ж на цьому світі має першорядне значення, бо це ж основа життя світу. Без належного зрозуміння долі власне Людини не могло бути й духового поступу в світі. Знаючи, що ми можемо обожитись, Людина буде прагнути того.

І ось всі Св. Отці й Учителі Церкви дійшли до ідеї обоження Людини. Дійшли спокійно й логічно зо всього того, що подає Св. Письмо Старого й Нового Заповіту, а тому їхню науку про обоження Людини не можна вважати за якусь надто сміливу чи революційну. “Будьте совершені, як совершен Отець ваш Небесний!”, — більше за це ніхто не сказав.

Найбільше попрацювала в цьому т. зв. Олександрійська богословська

школа. Олександрія славилася своєю високою наукою, своїми високими школами, своїми дійсно величними бібліотеками. І власне в Олександрійських Отців сильно розвинувся високий погляд на Людину, і вона ж дозвела, що ще передвічний Божий задум був про величність Людини, як володаря світу. І Олександрійська школа Св. Отців міцно поставила думку про обоження Людини, і цю думку сприйняла вся Православна Церква, і запровадила її в патристику (науку Св. Отців) та в Богослужби. І власне звідси наука про обоження Людини поширилася по всьому християнському (головно православному) світі.

Навпаки, школа Антіохійська оминала науку про обоження Людини, але вона помітного впливу в цій науці не мала. Оминала, бо з цієї школи вийшли єретики, що не визнавали повної людської істоти в Ісусі.

Усі Св. Отці Сходу однозгідно, — хто докладніш, а хто менше, — усі навчають про обоження Людини, підкреслюючи тим, що це найважніше питання нашого світу, нашої Віри. Без вирішення цього питання нема належного життя.

І всі Св. Отці однозгідно прийшли до висновку про обоження Людини, про кінцеве й величне прославлення її.

Для Св. Отців і Учителів Церкви це обоження Людини — це реальний факт її духового життя. Не ідея, а дійсність. Уже давніші Св. Отці Олександрійської Школи розуміли обоження (теозис) не в якомусь переносному (абстрактному) змислі, а цілком реально, як дійсність, як сущність (онтологічно). І кожна Людина може, — бо призначена для цього, — реально обожитись, аби но тільки віддалася на це, аби тільки прагла цього всією істотою своєю.

І в дальші віки більшість Св. Отців і Учителів Православія так само однозідно розуміють обоження глибоко й повно. Слідом за Іринеєм і Афанасієм усі великі Учителі Церкви навчають про обоження, як про реальне істотне приєднання до Бога всієї людської природи. Обоження — це не абстрактне, не уявне якесь поєдання психо-фізичної людської природи до Божества, ні, — це просвітлення, переображення людської природи. Так навчають Отці Церкви.

Саме слово “теозис”, “обоження” вперше з'явилося в Св. Отців II віку, а вже з віку IV наука про обоження розвивається все більше та ширше.

1. Початок науки про обоження.

У давній дохристиянській філософії ідея обоження була мало відома, але все таки її знали, і розуміли її як моральний катарзис, моральне пере-

життя. Так ідею обоження сприймав, напр., давній філософ Платон (\dagger 348 р. до Христа).

Олександрійський філософ і богослов Філон (20 р. до Хр. — 50 р. по Хр.) розумів обоження ще по-старому, як повне велике наближення Людини до Бога в її істоті, як участь Людини в Божественнім житті.

Діонісій Ареопагит, учитель І віку, говорить про обоження Людини часто й багато. Подає, що воно досягається Благодаттю Духа Святого через церковні Тайнодії, а також через особисті подвиги Людини, через очищення себе від зла.

За наукою Діонісія, “ціль людського життя — спільнота з Богом, обоження. Обоження — це уподоблення й поєднання з Богом. Уподоблення, але не злиття, — границя Божої неприсутності позостається завжди непорушною” *.

Св. Ігнатій Богоносець (\dagger 107 р.), муж Апостольський, ще близько стоїть до старшої науки, й навчає, що Людина повинна досягти Бога, досягти Ісуса Христа. Християнин,

* Свящ. Г. В. Флоровський: Византійські Отци V — VIII вв. Париж, 1933 р. ст. 114. Але треба зазначити, що пам'ятник “Ареопагітики” тепер відноситься десь на V вік, а лотрий це Ліонісій — остаточно не відомо.

за наукою Апостола Павла — храм Христа, тому люди — богоносці.

Новоплатоник Плотин (204-269) навчав уже, що “ціль людського життя не безгрішність, а обоження”.

2. Св. Іриней Ліонський.

Св. Іриней Ліонський (130-202) походженням своїм — грек з Малої Азії, і своєю науковою він Отець Східної Церкви. Він життя своє провів на Заході, як єпископ в Ліоні в Галлії, і там ширив еллінські погляди.

Св. Іриней перший з християнських Отців ясно навчає про обоження Людини, і своєю науковою був предтечею Св. Афанасія Олександрійського, що цю науку міцно й ясно поставив.

Св. Іриней Ліонський часто навчає про обоження Людини: “Бог сходить на землю, щоб забрати нас в лоно Отця”. “Слово втілюється останнього часу, щоб поєднати кінець з Початком, цебто Людину з Богом”. “Син Божий стає Сином Людським, щоб син людський став сином Божим”. “Слово Боже через безмірну Свою любов стало тим, чим є ми, щоб нас зробити тим, чим Воно Саме є”.

Він же навчає: “У цьому велика тайна, що Син сходить у творіння, а творіння приймає Слово і входить до Нього, підіймаючись вище Анголів, і робиться це за Образом і Подобою Божою”. “Христос поєднав Людину з

Богом. А коли б Людина не поєдналася з Ним, то вона не могла б стати спільником нетління”.

3. Климент Олександрійський.

Філософ і вчений християнський Климент Олександрійський († 217 р.) уже вживає терміну *teoroiein*, обоготворення. Він навчав, що “Людина стає богообразною, і в душі похожою на Бога”. Або: “Людина стає таки Богом”. “Слово Боже стає Людиною, щоб ти навчився від Людини, як Людина може стати Богом”. “Слово обожує Людину Своєю небесною наукою”. Обоження Людини, за nauкою Клиmenta, це “плід благодатної дії Божої”.

4. Ориген.

Знаменитий християнський богослов Ориген (185-254) не оминав теми про обоження. Як учень Олександрійської школи, ішо високо ставила Людину, Ориген навчав про дорогу людської досконалості: Віра, досконале знання, обоження розуму. Він також навчав, що Людина може пізнавати Бога, бо є родство між Богом і Людиною.

5. Св. Афанасій Олександрійський.

Св. Афанасій Олександрійський (298-373) у науці про обоження пішов далеко вперед, і в цьому позоставив позаду своїх учителів. Його

глибока її ясна наука сильно поширилась, і зайняла чільне місце в православнім Богословії.

Для Св. Афанасія життя Людини — це дорога обоження, і сам термін цей (“теозис”) частий у його численних творах. І звичайно вважається, що це Св. Афанасій перший висловив думку про обоження Людини. Але, як ми бачили вище, це не так, — він перший докладно її ясно написав про це, але коротко висловлювався про обоження вже Св. Іринеї Ліонський.

Знамените речення Св. Афанасія: “Бог втілився, щоб Людина обожилась” стало класичною формулою, прийнятою Вселенською Православною Церквою. Це улюблений вислів усього східного богословія, вислів, що глибоко ввійшов і в Богослужбове Богословіє.

Учений богослов так передає науку Св. Афанасія Олександрійського про обоження Людини:

1. “Перш усього треба назавжди запам’ятати, що “обоження” — це зовсім не метафоричний (переносний) вислів, не риторична вільність, а найреальніше розуміння дійсного обоження людської істоти. Це, звичайно,вища ступінь освячення людського духа й тіла, а не тільки святість в її моральному значенні, не праведність, а власне переображеній духовний

стан усього психологічного стану людини.

2. “Людина входить у Св. Тройцю. Син Божий підіймає нашу істоту вище Небес, вище Анголів. І не треба обмежувати це прославлення людини тільки людською природою в Христовій Іпостасі. Не сама тільки людськість Христа, і не все людство взагалі, не “родова людина”, але й кожна Людина обожується, цебто стає Богом по спільноті (причастю).

3. Таким чином обоження є своєю істотою те, що Ап. Павло зве усиновленням.

4. Це обоження досягається через Благодать Святого Духа, Який поєднує нас в Сині з Отцем. Дією Благодаті ми возстановлюємо свій загублений образ, “ми спасаємося, як сотілесники Слова”. Слово втілилося, вочеловічилося; Духом Святым освячується Евхаристичне Тіло Христове; Людина причащається цього Тіла, стає одним Тілом з Христом, поріднюється з Ним, і Ним не спалюється людська істота”*.

Так передає науку Св. Афанасія вченій богослов, Архимандрит Кипріян.

* Проф. Архимандрит Кипріян: Антропологія Св. Григорія Палами, Париж, 1950 р. ст. 143-144.

Науку Апостола Павла про усиновлення Людини Богові часто любить розвивати Св. Афанасій Олександрійський: “Усе твориво єднається з Словом у Дусі”. “І ради Духа ми всі звемося причасниками Божими. Син єднає нас з Отцем через сущого в Сині Духа. Ті, в кому пробуває Дух, обожуються Духом”. “Слово чинить обоження створених істот у Святому Дусі”.

6. Св. Григорій Богослов.

Один з найбільших православних богословів, Св. Григорій Богослов (328-390) багато писав про обоження Людини, і все твердив, що воно — ціль нашого життя. Людина повинна прагнути обожитись, бо вже “в Хрещенні Святий Дух робить мене Богом”. А через Втілення “долішня (земна) Людина стала Богом”.

І він навчає: “Від Бога кожен вийшов і до Бога йде, щоб, скинувши тіло, стати Богом і духом, стати в чині світлозоряного ангольського збору. Така ціль нашого життя.”

На іншому місці він пише: “Кругом Світлозоряного Царя стоїть непорочний сонм (збір). Це ті, що поспішають від землі, щоб стати Богом, це — Христоносці, служителі Христа, що ненавидять світ, для яких земне померло, а вони турбуються тільки про небесне, це світла світу, ясні дзер-

кала світла. Вони бачать Бога, а Бог бачить їх, і вони Божі". "Ось до цього світла вступає потім Людина Божа, коли очистить свій ум і тіло, і стане Богом".

Св. Григорій Богослов часто зве Людину "створеним Богом". Ніхто так високо не ставив Людину, як власне цей Св. Отець: "Коли ти будеш низько думати про себе, то нагадаю тобі, що ти — Христове створіння, Христове дихання, Христова чесна частина, а тому ти разом і небесний, і земний, завжди пам'ятний твір. Ти створений Бог, що через Христові страждання йдеш у нетлінну славу".

Людина вища від Анголів, бо стає Богом. Усією своєю природою Людина божественна, навчає Св. Григорій Богослов.

Поза Православієм такої високої думки про Людину ніхто не подавав!

7. Преп. Макарій Великий.

Преподобний Макарій Великий (301-391) чи Єгипетський часто й глибоко писав про обоження Людини. Його науки про це завжди переволнені сильною вірою в високе достойнство Людини.

"Людина — це найвищий твір. Вона вища не тільки видимого творива, але вища й від Ангольських сил, вища духів служебних. І це засвідчив Сам. Бог, прийшовши на землю ради

Людини їй зволивши бути розп'ятым ради неї".

"Дивися, улюблений, які великі Небо і земля, а не про них благоволив Бог, а тільки про тебе. Бо тільки Людина створена за Образом і Подобою Божою. Не про Архангелів Михаїла й Гавриїла сказав Бог: Створім за Образом і Подобою Нашою, але сказав так про розумну людську істоту, про душу безсмертну. Образ Божий в Людині визначає перше всього глибоку близькість і певне родство з Богом, взаємність з Ним".¹

Нагадаємо ще, що Св. Макарій Великий навчає, що "обоження Людини — це переображення душі впливом божественної сили; це фактичне приєднання до Божества, це ступневе одухотворення духової істоти", а границя цього — "істотно-фізичне поєднання душі з Богом", "єднання з Божою природою".

Для Св. Макарія Великого "обоження Людини — це надання їй якостей божественної природи, участь Людини в божественнім житті через істотне поєднання душі й тіла з Духом Святым".

¹ Свящ. Г. В. Флоровський: Византійські Отци V-VIII в. с., Париж, 1933 р. ст. 148.

8. Св. Григорій Нисський.

Св. Григорій, Єпископ Нисський († 394 р.), молодший брат Св. Василія Великого, це один з великих Отців і Учителів Сходу. Він розуміє обоження Людини, як конкретну реальність, а не як уявне розуміння; як дійсність, а не як ідею.

Св. Григорій навчає про ціль і призначення Людини: “Бог творить Людину і кличе її на пізнання Себе, Бога, щоб бути йому другом Божим і розділити Його блаженство”.

І ще: “Слово (Логос) Боже творить Людину з превеликої Своєї любові з ціллю зробити її учасником божествених благ”.

“Бог з'єднався з людською істотою, щоб вона, через з'єднання з Богом, стала божественною”.

9. Іван Золотоустий.

Іван Золотоустий (347-407) часто навчає, що призначенням Людини є не один Рай, якого загубив наш праотець, а синівство Боже: “Людині обіцяє Христос не Рай, а Царство Небесне”. “Бог обіцяє вести нас не в Рай, а в саме Небо. І звістив нам не царство райське, а Царство Небесне. Ти загубив Рай, а Бог дає Тобі Небо”.

“Ті, що прийняли Слово, народились від Бога, і стали дітьми Божими”.

ми. Бог став Сином Людським, щоб людських синів зробити дітьми Божими". "Якщо Христос є Син Божий, а ти в Нього зодягнувся, то ти маєш Сина в собі, і Йому уподоблюєшся в єдине родство, в один вид".

Іван Золотоустий дуже високо ставить Людину: "Люди звуться синами Божими, а Анголи ніколи. Вони тільки служебні духи". "Людину, що була нижча за каміння, Христос поставиввищою за Анголів, Арханголів, Престолів, Господств". "Іменем Божим люди стали Анголами. Що я кажу Анголами? Бог став Людиною, і Людина стала Богом".

Так високо ставить спроможності Людини Іван Золотоустий!

Іван Золотоустий у 32 Бесіді на Діяння Апостольські навчає: "Людина є істота, і вона може стати і Анголом, і звірем. З власного бажання Людина може бути всім: і Анголом, і Людиною. Що я кажу Анголом? І сином Божим. І ще важніше те, що він сам має владу ставати і Богом, і Анголом, і сином Божим. І взагалі нас Анголами робить чеснотність, а вона в нашій владі. Цебто, ми можемо творити (з себе) Анголів коли за істотою, коли за чеснотністю".

10. Св. Кирил Олександрійський.

Св. Кирил Олександрійський († 444) так само писав про обоження Люди-

ни, надаючи їому реальне значення. Він підкреслює, що “синами Божими ми стаємо при допомозі Благодаті, наслідуючи Христа. Він істинний Син, сущий з Отця, а ми усновлені через чоловіколюбство Його, одержуючи достоїнство за Благодаттю”.

За Кирилом Олександрійським обожнення — це “досконале знання про Бога, божественне в нас розуміння, божественне й невимовне просвітлення нашого розуму й прославлений стан тіла в будучому житті”.

11. Немезій Емеський.

Немезій, Єпископ Емеський (Сирія), богослов десь середини V віку, у своїй праці: “Про природу Людини” дуже високо ставить Людину. І він написав гімна величі Людини. Ось уривки з нього:

“Хто дійсно не подивується благородству Людини? Вона поєднує в собі смертне й безсмертне, єднає розумне з нерозумним. У своїй істоті Людина є образ усього створеного, тому про неї й можна говорити, що вона мікрокосмос (малий світ).

“Людина — істота, яку Бог визнав достойною такої опіки, щоб ради неї навіть Бог став Людиною. Вона втікає від смерті й тягнеться до безсмертя. Вона створена за Образом і Подобою Божою, щоб царювати на Небі. Вона живе з Христом, вона дитя

Боже, їй належить усяке начало й влада.

“Чи можна перелічити всі достоїнства Людини? Вона пересікає море, думкою своєю вона проходить у Небо, розуміє дух, віддалі і велич небесних світил. Людина насолоджується всіма благами землі й морів, покоряє диких тварин, і морських чудовищ.

“Людина ширить усяку науку, усяке мистецтво й ремесло. За допомогою письмен вона зноситься з ким угодно, не дивлячись на віддалі, і тіло її не заважає, вона провіщає будуче. Над усім Людина панує, усім керує, усім насолоджується.

“Людина зноситься з Богом і Анголами, наказує всьому твориву, підбиває демонів, досліджує природу речей. Вона мислить про Бога, стає оселю й храмом Бога. І в усе це Людина входить через чесноти та благочестя.

“Знаючи таким чином наше благородство і небесне походження, не осоромлюймо своєї істоти!”

12. Св. Анастасій Синаїт.

Св. Анастасій († 599) Синаїт чи Кіновіт, Патріарх Антіохійський, у своїх творах високо ставить Людину, і зве людське тіло святым, бо його освятив Ісус Христос, ставши Люди-

ною, і цим освяченням призвів Людину до обоження.

Св. Анастасій навчає, що ознакою правдивого християнина є те, що Ісус Христос оселюється в душі його, що Св. Тройця вселюється в його душу.

Ціль Людини — найголовніше, щоб вона єдналася з Христом.

Св. Синаїт багато написав про дві істоті Христа, Божу й людську.

13. Св. Максим Ісповідник.

Св. Отець Максим Ісповідник (582-662) про ціль людського життя, як обоження, пише так: “Бог для того став Людиною, і Син Божий Сином Людським, щоб нас зробити Богами й синами Божими”.

14. Св. Іван Дамаскин.

Св. Отець Церкви, Іван Дамаскин (673-747) -- останній великий догматист грецької Церкви давнього часу. Про обоження (теозис) він багато навчає в своїх численних творах, а наука його широко відома по всій Православній Церкві.

Св. Іван з Дамаску навчає, що вже в Таїнстві Хрещення нам дається дорога до обоження. Через Хрещення нам дано “через усиновлення стати тим, чим став Господь по істоті Своїй, цебто стати синами й співнаслідниками Божими”. Святі можуть бу-

ти названі Богами “не за істотою, а тому, що вони з власної волі поєдналися з Богом”.

Іван Дамаскин навчає: “Хрестом знищена смерть, розв’язаний прабать ківський гріх, ад позбавлений своєї здобичі, дане воскресення. Нам дана сила нехтувати сучасним і навіть саму смерть, даний поворот до початкового блаженства, відкриті ворота Раю, істота наша сіла праворуч Бога, і тим ми стали дітьми й наслідниками Божими”.

Обоження Іван Дамаскин розуміє реально, а не уявно: “Бог створив Людину такою, — і в цьому границя тайни, — що вона через належне їй прагнення до Бога перетворюється в Бога”.

У Старому Заповіті людське тіло було під осудом, а смерть вважалася карою за гріхи, тому ѹ тіло померлого вважалося нечистим. Але в Новому Заповіті, навчає І. Дамаскин, усе основно змінилося: “Ми істотно освятилися з того часу, як Бог Слово став тілом і незлітно поєднався з нашою природою”. Людина стала сином Божим, і одержала в Дарі нетління, — “тому смерть Святих не оплакуємо, але святкуємо”².

2 Свящ. Г. В. Флоровський: Византійські Отці V-VIII вв., Париж, 1933 р. ст. 253.

Св. Патріарх Фотій.

Знаменитий учений свого часу Константинопольський Патріарх Фотій († 891 р.) не мало писав про призначення Людини на цьому світі. Але він звичайно вживає слова “усиновлення”, “усиновляти”, і це його улюблені слова про кінцеву людську долю. Слово “обоження” в нього рідке. Божа Благодать усиновлює Людину Богові.

“Перед віками встановлена ‘Тайна, — навчає Св. Фотій, — для загально-го спасіння людського роду, цебто для поєднання Бога з людьми, і для життя з ними. А в будуччині повинно бути восходження людей до Бога, і повне з Ним зіткнення, коли ми, за Благодатию Його, станемо Богами”.

“Син Божий сприйняв істоту Людини, а не ангольську, і спас її. Тому ми “посадженям сприйнятої від нас істоти на Отчому Престолі переви-щили і славу, і честь Анголів”.

“Сприйняття Христом тіла не від-няло від Нього влади Божества, тоді як сприйнята Христом Людина набу-ла собі силу Христа, що сприйняв її”.

“Людина, коли хоче, може обожи-тись”.

Св. Патріарх Фотій у своїх “Амфі-лохіях” 18 раз уживає слово “усинов-лення”, і пояснює його так: “Є два способи усиновлення. Перший, якого

виявляє нам Усиновляючий нас (Бог), з самої тільки любові до нас. Другий виходить з нашої ревности до чеснот. У такому разі подається звіше (з Неба) Благодать усиновлення, згідно з розумним виповненням чеснот, і вона цілком переображене усиновлюваного для уподібнення до Усиновляючого, наскільки взагалі Людині можливо наслідувати Бога”.

Патр. Фотій навчає про людське усиновлення Богові: “Звати Бога нашим Отцем зовсім не нечестиво, а для слуху не образливо. Ця близькість і сміливість не безчестять Бога. Називання Бога Отцем і за звичайним ужитком, і за вродженим потягом нашим до Нього, людський розум без труду сприймає”.

16. Преп. Симеон Новий.

Преподобний Симеон, Новий Богослов (\dagger 1032 р.), був славним богословом свого часу. Він глибоко й все-бічно навчав про ціль і призначення Людини, — про її обоження. У його науці вчені дослідники знаходять багато спільногого з навчанням Св. Макарія.

Преп. Симеон навчав, що Викуплення Людини було для її обоження. І Симеон з натиском підкреслює, що обоження це не тільки уділ загробного блаженства, але дається вже й

тут, на нашій землі, -- за чеснотні подвиги.

Обоження Преп. Симеон розуміє як цілком реальне, як усиновлення Боже, а не якесь уявне.

Дуже глибокий його вираз: “Ти сородник наш, Боже, по тілу, а ми Твої по Божеству Твойому” (Гімн 58).

Преп. Симеон Новий Богослов навчає: “Причастившися Тіла Твого (Христового), я наблизуюсь до Твоєї природи, становлюсь спільником і навіть наслідником Божества, і бувши в тілі вище безтілесних”. “Очистившись покаянням і потоками сліз, і поєднувшись з обоженим тілом, як з Самим Богом, я їй сам стаю Богом, через невимовне поєднання”.

А в будучому житті: “По смерті Святі стають Богами, будуть перебувати з Богом, з Тим, Хто природою Бог, ті, що вподобалися йому через усиновлення. Ібо через поєднання з Собою Бог цілком обожує їх”. “Як зійшов Син Божий на землю, не змінившись Божеством, але сходячи до нас, так і восходить знову, не міняючись Божеством, але возводячи на горній Престол сприйняту ним нашу природу”.

17. Св. Григорій Палама.

Архиєпископ і Митрополит Солунський Григорій Палама (1296-1359),

монах з Афону, був славним богословом першої половини XIV ст. Він високо ставить Людину, і завжди наставав, що Людина духовно вдосконалена, вища за Анголів, бо вона створена за Образом Божим, а про Анголів Св. Писання цього не подає.

У 20 літ Палама пішов на Святу Гору, на Афон, і там постригся в ченці. Це був сильний оборонець Православної Віри, і він суворо виступав проти афонських ченців на чолі з Варлаамом в науці про т. зв. Фаворське Світло. Спір Варлаамітів з Паламітами вкінці вирішував Костянтинопільський Собор 1341 р., що збирається у Храмі Св. Софії. Собор оправдав Григорія Паламу й його науку. І незабаром по цьому Григорій був поставлений Архиєпископом Солунським. А по своїй смерті († 1359) за свою горливу оборону Православія був причислений до сонму Святих.

Через усе це нам дуже цікава наука Св. Григорія. Навчаючи про обоження, Палама стоїть головно на попередній науці Св. Отців Церкви, і подає синтезу їхньої науки. Чогось свого зовсім нового Палама не подає, як твердить дослідник його писань.³

3 Проф. Архим. Кирилян: Антропологія Св. Григорія Палами. Париж, 1950 р. ст. 403. У цій же праці багато виписок з творів Св. Отців про обоження Людини.

Св. Григорій часто вживає, крім терміну *theosis* (обоження), ще й терміну *homotheos* “причетний Божеству”, “Богопричетний”.

Початковий, добріховний стан Адама був особливо совершенний, і Адам був зодягнений “одежею слави”. Фаворське Переображення Ісуса показало Апостолам будучу славу Царства Божого, так само показало й райське блаженство, яке загубив Адам. Зате Господь Викупленням Своїм вертає Людині це блаженство.

Обожується не тільки людство, як таке, але й кожна окрема Людина. Це обоження починається ще на нашій землі, і завершується в Царстві Небесному.

Св. Григорій Палама навчає, що Людина відображує божественне буття: коли пильно вдивлятися в Людину, то в ній побачимо Бога!

Про обоження Людини Св. Григорій Палама навчає: “Природа людства, у відміну від усього створеного, створена за Образом Божим. Вона настільки сродна Богові, що може з Ним єднатися в одній Особі”. “Людська природа настільки чиста, що може єднатися з Богом по Особі, неподільно перебувати з Ним у вічності”. “Людині дано не тільки сприймати Бога через подвиг і Благочестя, але вона може єднатися з Ним і в одній Особі”.

За наукою Св. Григорія Палами обоження доступне всім: "Слово Боже очистило нашу природу чудовним і неприступним огнем Свого Божества. І не тільки те змішання, яке Він сприйняв за нас, але й кожного з удо-стоєних Їого спільноти Він зробив Богом причастям огня, який Господь прийшов кинути на землю".

"У Воскресенні й Вознесенні нашого Спасителя ми всі беремо участь і будемо брати, бо Він є воскресення й вознесення людської природи, і не просто людської природи, але й кожного, хто вірує в Христа й виявляє свою Віру".

**

Оце в головному наука Св. Отців і Учителів Православної Церкви про ціль людського життя, — про обоження Людини. Як ми бачили, Св. Отці ясно півчують, що Ісус Христос Своїм Втіленням освятив людину на Людину, і вказав їй путь до обоження. І кожна Людина, через свої чеснотні подвиги, а також через Благодать Духа Святого може обожитись, цебто сильно наблизитись до свого Творця, до Господа Бога.

І Святі Отці підкреслюють, що той Рай, якого загубив Адам через гріхопадіння, а з ним і все потомство його, загублений не навіки, — він вverteться Людині, як обоження її в Цар-

стві Божому. У Царстві Божому будуть обожені, хто туди ввійде Благодатю Духа Святого за свої земні християнські подвиги.

Всеісторичне її всесвітнє значення Халкідонського Догмату (451 р.) про Втілення Господнє Св. Отці й Учителі Вселенські продумали надзвичайно глибоко, зробили з нього всі логічні висновки. Бо Догмат Богоутілення — це основа нашої Віри, основа нашої науки про Бога, основа нашої церковної філософії, а головне, — основа нашого спасіння. Бо цей над Догматами Догмат нашої Віри розкрив нам основне завдання нашого світу, — ціль людського життя: обоження Людини. І під впливом цього найглибшого Догмату жили, працювали й навчали всі наші православні Великі Святі Отці й Учителі Церкви, бо вони його сприйняли всією душою своєю і всім розумом своїм.

Наука Св. Отців про обоження замінила собою науку Апостола Павла про усиновлення Людини Богом. Безумовно, це крок уперед у самій науці, але в істоті своїй це те саме, інакше тільки висловлене.

Звичайно, “обоження” не визначає “стати Богом”, а тільки — поєднатися з Ним, наблизитися до Нього. Слово грецьке “тέοзис” — нове слово, знане головно від Св. Отців. Це слово церковно-слов'янська традиція пере-

клали словом “обоження”⁴. Це була відповідь на Божу заповідь: “Будьте совершенні, як совершен єсть Отець ваш Небесний” (Мт. 5. 48). Це був логічний висновок з Халкидонського Догмату Богоутілення.

I Св. Отці й Учителі Вселеної подали людству найбільшу радість: Людина може обожитись, і Господь їй у цім допомагає, аби тільки вона сама цього прагнула всім еством своїм!

IX.

ІДЕЯ ОБОЖЕННЯ В ПРАВОСЛАВНИХ БОГОСЛУЖБАХ.

Богослужбові тексти Православної Церкви складалися великими її глибокими богословами, звичайно Св. Отцями й Учителями Вселенської Церкви. А пізніше всі тексти перевірялися, щоб вони висловлювали справді чисто православну науку. Наука богослужбових текстів, — Молитов, Читань і Піснопінь, — зветься Бого-

4 Наша приставка **о-** в таких словах визначає: “наблизитись до чого”, “кругом обставити себе чимсь”, але не “перетворитися в що”. Пор. “оженення” не значить стати жінкою. Пор. ще значення **о-** в словах: окадження, охрещення, отаборитися й т. ін. Так і обожитися зовсім не визначає “стати Богом”.

службовим чи Літургійним Богословієм. Воно завжди назвичайно глибоке, — треба тільки вміти розуміти його.

Богослужбове Богословіє, належно читане в Церкві, має великий вплив на слухачів. Особливо тоді, коли воно читається рідною мовою.

У своїй богослужбовій творчості Церква Православна цілком перейняла науку Св. Отців про обоження Людини, і запровадила її в свої тексти. Це надто часто бачимо в Піснопіннях Вечірні та Утрені, особливо під такі Свята, як Різдво Христове, Вознесення, Переображення й т. ін. Синаксар понеділка Св. Духа розповідає про поклоніння Анголів обоженому тілу Богочоловіка.

Церква сприйняла науку про обоження Людини, як духову реальність, як дійсне обоження, — і возносить Молитви за обоження Людини, допомагає їй на шляху цього обоження, бо воно ж — ціль нашого життя.

Як ми бачили вище, великий богослов і Св. Отець Сходу Іван Дамаскин († 747 р.) глибоко й широко навчав про обоження Людини, як про головне призначення її. І цю науку про обоження Св. Іван з Дамаску повно переніс до Пісень складеного ним Октоїха.

В Октоїху повно думок про обоження Людини. Я подам тут тільки

кілька, тільки для прикладу. Напр.: “Христос обожує мене Втіленням, Христос возносить мене смиренням” (Голос 1, Канон Хрестонедільний).

“Зодягнувся в мене Владика, і зот-лілу природу обожив” (Голос 1, вівторок, Повечір'я, Канону, Пісня 5).

“Щоб обожити людство, Бог Лю-диною став” (Голос 1, середа, Пове-чір'я, Канону Пісня 3).

“Зроби Людину Богом, бо Ти Лю-диною був, предобрій Христе” (Гол. 1, четвер, Вечірня, на “Господи, кли-кав”).

“Ти породила єси Слово, яке обожило природу людську” (Голос 3, четвер, Повечір'я, Канону Пісня 1).

“Ти храмом Богові стала єси, Все-непорочна, в якій Він священно все-лився і людську природу обожив” (Голос 6, вівторок, Утрення, Канону Пісня 6).

“Щоб Людину зробити Богом, Чо-ловіколюбний, Ти Людиною став” (Голос 8, середа, Утрення, Канон Хрес-ту, Пісня 8).

Ці виписки з Октоїха можна було б ще продовжувати, але й вони вже показують, як широко сприйняла Православна Церква науку своїх Св. Отців про обоження Людини. Спри-йняла, бо це ціль людського життя, і Свята Церква про це нас навчає.

Подам іще кілька виписок:

“Бог для того на землю зійшов,

щоб возвести нас на Небеса” (Акафист Ісусу Найсолодшому, Кондак 8).

“Я Образ невимовної Твоєї Слави, хоч і ношу рани прогріхів” (Чин Похорону, Пісня Св. Івана Дамаскина).

“Ти прорік єси друзям, Христе: як Бог, буду з вами, Боги” (Канон Великого четверга, Пісня 3, Тропар 3).

“Владико Господи Вічний, Ти створив Людину за Образом Своїм і за Подобою, і дав їй владу життя вічного, а потім відпалого через гріх не знахтував, але вчинив спасіння світові Втіленням Христа Свого” (Тайнство Хрещення, Заборона Четверта).

Або ось ще передостання Молитва Архиєрея на Освячення Храму, — в ній високо ставиться Людина: “Господи Боже наш, Ти єдиним словом творіння створив, і привів його до існування, і невимовним Образом різно його прикрасив. Ти зібрав посланого на нього Свого Духа, і це Соняшне Світло вилив на нього, щоб відновити його!”

Як бачимо, Православна Церква ревно молиться, щоб Людина могла легче виконати своє передвічне призначення, — обожитися. І в Молитві до Духа Святого ми всі щоденно благаємо: “Прийди, і вселися в нас”, цебто — обож нас!

На жаль тільки, Богослужбове Богословіє в нас мало вивчене, а воно

надзвичайно важливе, бо це ж Церковне Передання!

Так само щоденно в Молитві Господній увесь християнський світ благає Господа: “Отче наш, — нехай прийде Царство Твоє!” Нехай прийде сюди, ще на нашу землю, до всіх нас! І воно прийде, коли ми всі будемо того прагнути, коли ми всією істотою своєю будемо прагнути до обоження, цебто до найбільшого поєднання з Богом своїм життям.

X.

ГІМН БОГОВІЛЕННЮ, ЩО ПРИНЕСЛО ОБОЖЕННЯ ЛЮДИНИ.

Прийняття Сином Божим людського тіла мало великі наслідки, бо обожило Людину і спасло наш світ. Через це Богочеславлення — основа християнської Віри, наша Тайна над Тайнами.

Св. Григорій Палама, богослов XIV віку, написав величного Гімна Втіленню Сина Божого, яке принесло людству обоження. Ось цей Гімн у перекладі:

“Син Божий Людиною став, щоб показати, на яку висоту возводить Він нас.

Щоб не величатися нам, буцім то ми самі перемогли рабство дияволово.

Щоб Він, як подвійний природою,
став Посередником, відповідно по-
годжуючи якості обох природ.

Щоб розв'язати кайдани гріха.

Щоб показати любов Бога до нас.

Щоб показати, в яку безодню зла
ми впали, що потрібним стало аж Вті-
лення Бога.

Щоб стати для нас прикладом пони-
ження, яке зв'язане з тілом та страж-
даннями.

Щоб стати цілющим ліком проти
гордощів.

Щоб показати, що Бог створив на-
шу природу доброю.

Щоб стати Начальником нового
життя, підтвердити Воскресення й
спинити безнадію.

Щоб, ставши Сином Людським і
поєднавшися з смертю, зробити лю-
дей синами Божими і спільниками Бо-
жественного безсмертя.

Щоб показати, що людська приро-
да, у відміну від усього іншого сот-
воріння, створена за Образом Бо-
жим. Що вона настільки рідна Йому,
що може з Ним поєднатися в одній
Іпостасі (Особі).

Щоб ушанувати тіло, а саме —
смертне тіло.

Щоб високодумні духи не сміли
вважати себе і про себе думати, що
вони честю вищі від Людини, і що
вони можуть обожитися через свою
безтілесність і видиме безсмертя.

Щоб поєднати природою поділених людей і Бога, Сам Христос стає Посередником в обох природах”¹

Про значення Догмату Богоутілення подано вище, розділ III. 3.

Повнота людської істоти в Христі — це предмет довгих спорів христологічних. Три століття тягнулися ці палкі сперечання. І спір почався не тільки про людськість Спасителя, але й про саму Людину, — про ціль людського життя, про висоту Людини. “У христологічних спорах обмірковувалося її рішалося питання про Людину”². Віра в Христа є й віра в повноту Його людської Істоти. “Бо тільки при такій Вірі в Христі справді виповнилося велике поєднання Бога й Людини, і відкрилась путь до обожнення, в якому Св. Отці бачили і сенс, і ціль людського існування”³.

Хто відкидав у Христі повноту людськості, то той відкидав і велич Людини, відкидав і можливість обожнення її. Напр. Аполінарій і Несторій гнувалися Людиною, і тому на-

1 Migne: Patrologia Graeca, t. 16 col. 201 D — 204 A.

2 О. Г. В. Флоровський: Византійські Отці V-VIII вв. Париж, 1933 р., ст. 5.

3 Там само, ст. 6.

вчали, що вона неспосібна на обоження. Аполінарія й Несторія засуджено, як еретиків, а тим самим засуджено і всіх тих, хто понижував Людину,

Довговікові христологічні спори були власне спорами за стан Людини: чи вона тільки людина низька й маловартна, чи вона Людина велична й спосібна хоч в ідеалі до близького наближення до Бога, спосібна на обоження. Вселенські Собори, особливо IV Собор Халкідонський, вирішили справу на користь Людини. І це була найбільша перемога Православія за весь час існування світу: Людині вказано її найвища ціль — обоження.

Розкрилася повна Тайна Богоутілення, і тому такі величні в історії Церкви докладні постанови IV Вселенського Собору 451-го року!

XI.

ЖИВІМО ЗАВЖДИ З БОГОМ, ТОДІ ОБОЖИМОСЬ.

Щоб обожитися, треба постійно жити з Богом. Жити з Богом скрізь і завжди. Ані минути не позоставатися без Нього. Жити так, щоб завжди пам'ятати про Бога, щоб Його Дух Святий завжди пробував у нас. Тоді станемо храмом Духа Святого!

Жити з Богом — це значить завжди пам'ятати про Нього, завжди виконувати Його Заповіді, подані в Св. Письмі. Злитися духом своїм з своїм

Господом.

“Бог — то любов”, навчає нас Ап. Іван (1. 4. 8), а коли так, то обоження — це наше перетворення в любов. Виконуймо все з любов’ю, — любов’ю гарячою її глибокою, і тим наблизимось до Господа. Станьмо самі чистою любов’ю в ділах і думках своїх.

Христос — то “Сонце Правди”, співає Церква в Різдвяному Тропарі. Живімо завжди Правдою Божою, тоді обожимось, реально наблизимось до Бога!

“Хто чинить Правду, той праведний, як праведний Ісус” (1 Ів. 3. 7). Перетворімось в Божу Правду у всіх своїх ділах, у всіх своїх думках, у всьому своєму житті!

Коли родився Христос, то Анголи співали: “Слава Богові в Небі, і на землі мир!” (Луки 2. 44). Мир на землі — це дорога до обоження Людини. Сіймо цей мир завжди, сіймо скрізь, і станемо синами Божими, обожимось: “Блаженні миротворці, бо вони синами Божими стануть!” (Матвія 5. 9).¹ Сіймо згоду, і родиме мир.

1 Так перекладає це місце глибокий знавець грецької мови, проф. Московської Духовної Академії Ів. Корсунський у своїй докторській дисертації: “Перевод LXX”, 1898 р. ст. 456. І підкреслює, що не “назвуться”, а “стануть”.

Оце значить “жити з Богом”, оце правдива путь до обоження Людини.

Хто любить Бога, той не забуває про Нього ані на хвилину, де б він не був. Ось на це приклад.

Був один Праведник, а жив він — як і всі найбільші Праведники — серед своєго народу, щоб завжди служити Йому. Праведник служив Богові, а службу Йому вибрав через служення рідному Народові. Бо “Служити Народові — то служити Богові!”

І люди запримітили, що цей Праведник якось дивно ходить: де б він не йшов, завжди йде гіршою доріжкою, а ліпшу позоставляє. Чи то йде він звичайною битою дорогою, чи то йде в лісі тропою, чи в похі стежиною. А де тяжко й одному пройти, все йде так, щоб ніби другому позоставляти місце, і то ліпше.

А коли він буває десь у домі, то завжди сідає на друге місце, а перше лишає порожнім...

І одного разу, коли Праведний позоставив біля себе сухе, а пішов по заболоченому, здивовані люди поспітали Праведного, пощо він так робить?

А Праведний їм відповів і сказав:

— Таж завжди зо мною іде мій Спаситель, Господь мій і Бог мій... Він рукою Своєю належно провадить

мене, щоб не впасти в недолю мені...
І я завжди лишаю дорогу для Нього,
мого Бога й Спасителя!...

Оце праведна любов до Бога, --
завжди думати про Нього; ніколи не
забувати Його ані на хвилину!

Думка про Бога завжди плідна, бо
рятує нас від грішної думки або й
від грішного діла. Здержує нас.

Як багато лихого не було б зробле-
но, коли б ми завдже думали про
Бога!

Бо хто думає про Бога, то й Бог
у ньому й при ньому. “Бо де двоє чи
троє в ім’я Мое зібрані, — там Я се-
ред них” (Матв. 18. 20), сказав Сам
Господь. А давнє передання (аграфа)
додає до цього: “А де один — там Я
в ньому”.

Оце значить жити з Богом. Хто
живе з Богом, той конче обожиться.
Цебто, найближче наблизиться до
Нього, і стане учасником Царства Бо-
жого. ²

² Письменниця Антоніна Федорова
(Рязанівська), родом з Полтавщини, року
1940-го випустила англійською мовою ро-
ман “Родина”, а в ньому з малювала, як живе
родина Правдою Божою. Роман цей пере-
кладений на 12 мов світу, а оце р. 1952-го ви-
йшов і мовою російською. Роман був пре-
місований в ЗША, як найкращий і чеснотний.

XII.

РЯТУНОК СВІТУ — В ОБОЖЕННІ ЛЮДИНИ.

Господь створив наш світ так, що Людина мала б бути в ньому щасливою й блаженою. І Господь дав Людині й належні Заповіді, як саме жити на цім світі, щоб досягти щастя й блаженства.

Але Людина скоро зловжила тією великою волею, яку дав їй Господь, і зійшла з дороги Господньої. Та Господь через Сина Свого, через Його сприйняття людської природи, через Боговтління спас Людину і дав їй нову надію на спасіння, — на обоження. І нову Заповідь дав: “Будьте совершенні, як Отець ваш Небесний совершен єсть” (Мт. 5. 48). Бо для цього і створений світ був.

Чи ми можемо справді досягнути обоження? Чи ми в стані перетворити всю свою істоту так, щоб хоч здаєка наблизитися до свого Творця?

Безумовно можемо, можемо бодай в ідеалі. Усі Отці Церкви, цебто вся традиція Вселенської Православної Церкви однозгідно підтверджує це. І це так, бо інакше як би дивно виглядала велика й основна Заповідь Ісуса: “Будьте совершенні, як Отець ваш Небесний совершен єсть”.

Так, це Заповідь мало доступна людському розуму, але це Заповідь

— реальна, дійсна. У цій Заповіді ціль нашого життя, а інакше вона й не дана була б нам. Та тільки ми мало її знаємо, і мало виконуємо її, і мало розуміємо її велич. Буденні життєві клопоти відтягають нас від першого на потребу.

Хоч сонми (збори) Святих уже обожились і перебувають у блаженстві зо своїм Творцем. Їх безліч, цих сонмів, хоч з них ми почитаємо тільки декого, хто записаний на землі до сонму Святих. А записаних Богом у Книгу Життя ми не знаємо. І як мало сучасний світ цікавиться цими сонмами Святих!

Віки ідуть за віками, а людство про своє духове совершенствування, про своє обоження помалу забуває все більше та більше. Про головну ціль Християнства, про завдання нашого життя, — про обоження Людини, усі мовчимо. Мовчимо, хоч це головна, вся ціль нашого життя. І пишеться про це небагато, небагато й напечатано. Бо трудно зрозуміти й скати:

— Ми створені на обоження!

Думка така сама по собі видається незвичайною, недосягненою. Але це тільки тому, що ми її не сприймаємо всією істотою своєю, і що кругом нас так багато противного, коли Людина втрачає Образ Божий...

Обожитися, це значить зіллятися з Богом думками, ділами, життям, — і ми станемо достойними ввійти до Царства Його, де ми станемо правдивими Його синами, і будемо близькі Йому, як син близький батькові.

**

Світ наш матеріалізується все більше та глибше. Доляр панує безконкурентійно, і захоплює всю Людину. Життєві розкоші ставляться на перше місце.

Доляр прибив духа Людини, а дух же єдиний “животворить”, оживляє. На плекання тіла за нашого часу відається все, на плекання духа — непомірно мало. А дух — основа Людини.

Віру Християнську зматеріалізоване людське життя зводить до формалізму, бо душі Людини не плекають. Дорога до обоження заростає бур'янами. І забагато настало таких, що вони тільки з назви християни, тільки охрещені, але Церкву оминають, — вони “не практикуючі християни”. Матеріалістична марксистська наука шириться по світі все більше, скрізь липне до людей, і сильно розкладає духове життя людства.

**

Держава поволі захоплює все, а Людина таксамо помалу стає її ра-

бом. Ціна Людини в застрашаючій мірі падає. Окрема Людина, як твір Божий, уже не шанується, бо девальвація її дійшла аж додолу.²

Держави за нашого часу висипають на атомове узброєння більйони долярів, а вчительські місця вакують, бо малоплатні. А вже Духовенства зовсім мало. На все в Держави коштів вистачає, але все якось бракує їх на удосконалення людського духа, на поміч людству виконувати найголовнішу Заповідь: “Будьте совершенні, як совершені єсть Отець ваш Небесний”.

Держави голосно говорять, що вони християнські, але відділюють Церкви від себе, щоб легче було пхати їх на занепад. Багато вже є Держав, що в їхніх школах не дають дитині ніякого виховання, не навчають ані християнського життя, ані Христової Віри.

I мілльйони молоді виростають в бур'яні, виростають духово маловартісні, бо сама родина, зайнята погонею за долярами, не в стані дати своїм дітям належного виховання.

Убивається родинна любов, маліє любов батьків до дітей, а через те і дітей до батьків. Через погоню за

2 Докладно про це див. мою статтю: “Інфляція Людини”, у ч. 3 “Нашої Культури” за 1952 р. ст. 5-17.

доляром в сучасних родинах зменшилась любов, а через це нове покоління виростає без християнського виховання.

От уже 35 літ з СССР зовсім вільно по всьому світі густо сіється атеїзм, а роз'єднані Церкви не в стані тому протидіяти. Усі християнські держави не звертають на це належної уваги.

Але це — зламання своїх обов'язків, бо держава обов'язана допомагати родинам виховувати молодь по своїх школах, обов'язана запровадити їй релігію до них. Держава мусить голосно визнати, що вона християнська, а тому творити культуру справді християнську, й давати всім виховання християнське. Пошана їй оборона вартості Людини мусить бути реальною, і мусить бути дана кожному можливість удосконалювати духа свого, цебто виконувати Божу Заповідь про це.

Церква, позбавлена державної школи, сама не в стані тепер виконувати своїх великих завдань. Сьогодні християнські Церкви — тільки малі острівки серед зматеріалізованого безбожного моря, і тільки на цих островівках проповідується Віра Христова, і кличеться людей до їхнього призначення, — до обоження.

Та й сама Церква сьогодні занадто багато встрияває в політичні спра-

ви, занедбуючи тим “єдине на потребу”.

Велике завдання Християнства: “Служити народові — то служити Богові”, зводиться до формалізму, і цієї Заповіді не всі розуміють.³

**

Світ явно забивається в кут, з якого ніби її виходу йому нема. Але вихід є, вихід найголовніший,

— обоження Людини. Прагнім до обоження і світ буде врятований.

Обоження Людини принесе любов, мир та згоду на землю.

Без цього світ не вийде з темного куту, куди загнав його матеріалізм. Не вийде, поки не зрозуміє свого найголовнішого призначення, — обоження, і не пізнає дорогу до нього, і не піде тією дорогою, єдиною дорогою людства.

І про совершенство людського духа мусять найбільше дбати всі: Людина, родина, школа, громада, держава, і тоді Церква виконає своє завдання. Цебто, коли всі ввійдуть у Церкву.

І тільки при належному зрозумінні обоження людства настане переродження світу, і в ньому запанує повне

3 Див. про це мою працю: “Служити народові — то служити Богові”, див. “Слово Істини” за 1948-1949 р. р. ч. ч. 2-4.

щастя, на яке призначив його Творець. І тоді Царство Боже запанує й на землі.

— “Да прийде Царство Твоє!”

ЗМІСТ ЦІЄЇ СТУДІЇ:

Сторінка:

Вступ: Ціль нашого життя	3
I. Призначення Людини — обоження її	5
II. Християнство — Віра радісна	9
III. Передвічне призначення Людини на обоження	13
1. Людина створена за Образом і По- дoboю Божою	13
2. Головна ціль Викуплення — це обоження Людини	16
3. Головна ціль Втілення — це обо- ження Людини	17
IV. Обоження Людини	22
V. Дорога до обоження	26
VI. Обоження за Старим Заповітом	35
VII. Наука Апостола Павла про усинов- лення Богом Людини	40
VIII. Наука Св. Отців і Учителів Церкви про обоження Людини	47
1. Початок науки про обоження	49
2. Св. Іриней Ліонський	51
3. Климент Олександрійський	52
4. Ориген	52
5. Св. Афанасій Олександрійський	55
7. Преп. Макарій Великий	56
8. Св. Григорій Нисський	58
9. Іван Золотоустий	58
10. Св. Кирил Олександрійський	59
11. Немезій Емеський	60

12. Св. Анастасій Синаїт	61
13. Св. Максим Ісповідник	62
14. Св. Іван Дамаскин	62
15. Св. Патріярх Фотій	64
16. Преп. Симеон Новий	65
17. Св. Григорій Палама	66
IX. Ідея обоження в православних Бого- службах	71
X. Гіми Боговтіленню, що принесло обо- ження Людини	75
XI. Живімо завжди з Богом, тоді обо- жимось	78
XII. Рятунок світу — в обоженні Людини	82

ПРАЦІ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА.

Оці праці Митрополита Іларіона (Проф. Д-ра Івана Огієнка) вийшли останнього часу в Видавництві "Наша Культура":

1. **Легенди світу**, 1946 р., 93 ст., ціна 75 ц. люксусове видання. Париж. Усі Легенди — навчального побожного характеру. З малюнками.

2. **Марія Єгиптянка**, поема, 1947 р., ст. 86, люксусове видання. Ціна 75 ц. Париж. Описано, як грішна людина перетворюється в святу. З малюнками.

3. **На Голготі**, поема, 75 центів, 90 ст., 1947 р., люксусове видання. Париж. Тут описано страждання українського народу в час його визвольної боротьби.

4. **Туми**, поема, 1947 р., 16 ст., люксусове видання. Ціна 20 центів. Париж. Зрадники, що служать чужому народові, руйнують Україну.

5. **Політична праця Богдана Хмельницького**, історична розвідка, 1947 р., 102 ст. люксусове видання. Ціна 75 центів. Як Великий Гетьман визволював Україну. Випродане.

6. **Недоспівана Пісня** (Богдан Хмельницький), історична поема про діло Великого Гетьмана, 1947 р., 202 ст., ціна 1.25 дол., люксусове видання. Париж. Описане все життя й велична праця Великого Гетьмана. Випродане.

7. **Бережімо все своє рідне!** 1947 р., 30 ст.. Ціна 20 центів. Видання 3. Розпродане. Див. ч. 25.

8. **Приєднання Церкви Української до Церкви Московської 1686 р.** 1948 р., Ціна 30 ц.

Видання 3. Докладно описано велику трагедію українського народу. Випродане.

9. Прометей, поема, 1948 р., 68 ст. Ціна 30 центів. Як люди досягли першої культури.

10. Народження Людини, філософська містерія на п'ять дій. 1948 р., 122 ст. Ціна 50 цент. Щастя й терпіння людини на цьому світі.

11. Слово про Ігорів похід, велична пам'ятка української літератури XII віку, 1949 р., 200 ст. Ціна 1 дол. Опис, дослід і сам текст.

12. Історія української літературної мови, 2 дол., 384 ст. 1950 р. З багатьма малюнками. Показано, при яких тяжких перешкодах розвивалася наша літературна мова.

13. Українська літературна мова. Граматичні основи літературної мови, Саскатун 347 ст. 1951 р. Ціна 3 дол. Це повний курс граматики нашої сучасної літературної мови, доступно виложений. В оправі — 4 дол.

14. Український літературний наголос. Мовознавча монографія. 304 ст. 1952 р. Ціна 3 дол. У додатку: Словник літературних наголосів. Це повний курс про сучасну вимову нашої літературної мови та історичний розвій нашого наголосу.

15. "Слово Істини", український православний Молитовник, 96 ст., 1950 р. Ціна 25 центів. Видання восьме. Тут є Й Св. Літургія Івана Золотоустого.

16. Українська Церква — Церква первозванина, 1949 р., 32 ст. Ціна 10 цен. Про Апостола Андрія Первозванного й його життя, про заснування ним Української Церкви. Випродане.

17. Жертва Вечірня (Ісус і Варавва), поема, 48 ст. Ціна 10 ц. Защо Й як розп'яли Ісуса Христа, та що сталося з розпинателями.

18. Трираменний Хрест зо скісним підніжком — національний Хрест України. Історично-археологічна студія, з 41 малюнком. 1951 р. 100 ст. Ціна 1 дол. Це історія нашого українського Хреста.

19. Князь Володимир прийняв Православ'є, а не Католицтво, 1951 р. 32 ст. Ціна 10 цен. Видання 2-ге. Науково-популярна студія. Показується, як князь Володимир охрестив Україну в Православну Віру.

20. Поділ Єдиної Христової Церкви і перші спроби поєднання її. Історично-канонічна монографія. 1953 р., 384 ст. Ціна 1.50 дол. Докладно показано, як повстали Церкви Православна та Католицька з Єдиної Христової Церкви, і як сталася ця найбільша трагедія світу.

21. Культурні впливи України на Москвою (і Українсько-російський Словник початку XVII-го віку). Накладом УВАН у Вінниці, 1951 р., 38 ст., з 3 малюнками. Ціна 50 центів. Видання "Славістика" ч. 11. Докладно показано, що вдавниця культура українська була вища від російської.

22. Візантія й Україна. До праджерел Української Православної Віри й культури. 1954 р. 96 ст. Ціна 25 цен. Показано, що Візантія культурою своєю була найбільша держава в Європі, і це від неї ми прийняли свою Православну Віру.

23. Іконоборство. Історично-догматична монографія. Друкується. Описано жорстоку бо-

ротьбу за Ікони і подано докази, що Ікони треба почитати.

24. Хрестне Знамення. Богословсько-історична студія. Друкується. Подана історія, як і чому ми хрестимось трьома пальцями, подано всі вияснення значення нашого Хрестного Знамення.

25. Книга нашого буття на чужині. Бережімо все своє рідне! Друкується. Це Катехизис, як українцеві жити між чужими й як берегти все своє рідне.

26. Як поводитися в Божому Домі. Друкується. Подано багато вказівок та порад.

27. Обоження Людини. Ціль людського життя. Богословська студія. 96 стор. Для чого живе людина на цьому світі, як наблизитись до Господа. Ціна 25 центів.

28. "Слово Істини", місячник духової культури й рідної мови. Чотири річники (за 1947-1951 роки). Повно цінних статей з богословія та історії Церкви. Ціна 10 дол.: по 2.50 дол. за річник.

29. "Наша Культура", науково-популярний місячник української культури. Два річники (за 1951-1953 роки). Багато цінних статей з Богословія, історії Церкви та з історії української культури. Ціна 5 дол., по 2.50 дол. за річник.

30. "Віра й Культура", місячник української богословської думки й культури, орган "Українського Наукового Богословського Товариства". Видався з листопада 1953-го року. Передплата річна 4 дол., піврічна 2 дол., чвертьрічна 1 дол. У кожному числі

статті на теми богословські, з історії Української Церкви, з мовознавства й т. ін.

30. Євхологіон або Требник, цебто Чини Святих Таїнств, Благословлення, Освячення та інші Церковні Моління на різні потреби. Частина I. Вінниця, 1954 р., 340 ст. У Требнику дано 33 Чини, багато вказівок до виконання Чинів. Ціна в оправі 6.50 дол., без оправи 5 дол. Видрукувано читкими великими черенками на добром папері.

30. Як правити Святу Літургію. Практичні вказівки Священикам при Богослуженні. 1954 р., 48 ст. Частина I: Загальні правила для Священика, і II: Як правити Св. Літургію Св. Івана Золотоустого. Видруковано обмежене число. Ціна 2 дол.

31. Покаянний Великий Канон Св. Андрея Критського. Переклад з грецької мови. Видання друге. Вінниця, 1953 р., 68 ст. Ціна 1 дол. Видрукувано читкими великими черенками на добром папері.

32. Архиерейська Літургія й Архиерейська Візитація. Вінниця, 1954 р. 80 ст. Ціна 1 дол. Зміст: Ч. I: Підготовка до Візитації. II: Архиерейська Літургія. III: Служіння Іподияконів. IV: Чини рукоположень. V. Чини нагород.

34. Священна Книга Апостол. Апостоли на неділі й Свята цілого року та на всякі потреби. Вінниця, 1953 р., 232 ст. Ціна в оправі 5 дол., без оправи 4 дол. До Книги додано: Показчик Апостольських і Євангельських читань на всі дні року та показчик читань Паремій. Видрукувано читкими великими черенками на добром папері.

35. Д-р Проф. В. Антонович: Що принесла Україні Унія. Вінніпег, 1952 р., 110 ст. Ціна 50 центів. Зміст: I: Уся Україна проти Унії. II: Польсько-уніятський наступ на Православіє. III: Брат на брата. IV: Унія без маски. V: Православіе борониться остатками сил. VI: Сумерк Унії. VII: Добити Православіє! VIII: Грім з ясного неба. IX: Кінець Унії. X: Погорда поляків до свого твору. На початку книги дано: "Проф. В. Антонович" М. Іларіона.

Апостол 1547-го року. Студія. Видання УВАН у Нью-Йорку, 1954, 26 ст. і 16 малюнків. Ціна 50 центів.

Цей Каталог висилається кожному бесплатно на замовлення.

Книжки висилаються в день одержання замовлення. Книгарням і кольполтерам — знижка.

Набувати ці видання по такій адресі:
"VIRA I KULTURA", 101 Cathedral Ave.,
Winnipeg 4, Man., Canada.
